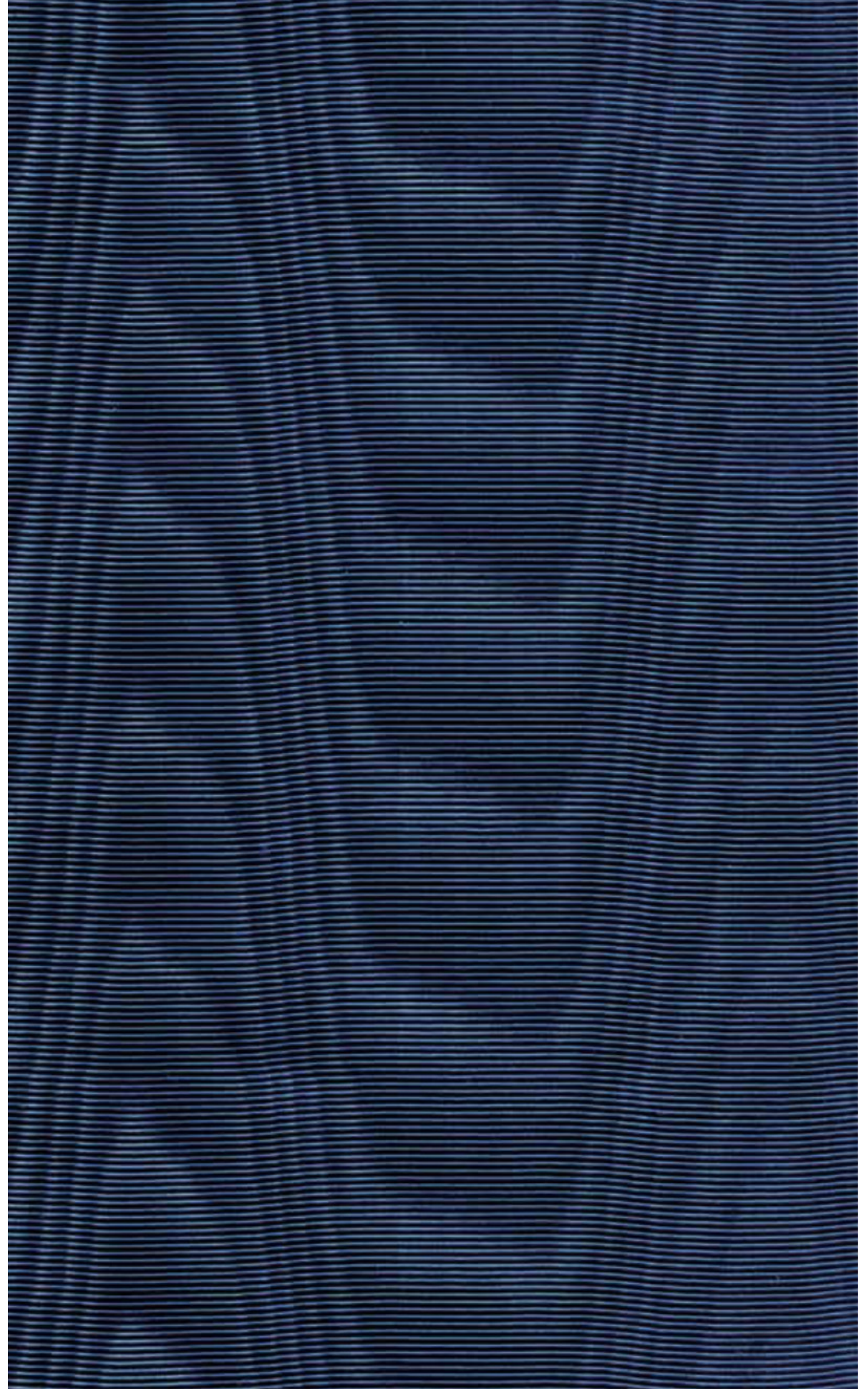

SUOMEN VALKOISEN RUUSUN JA
SUOMEN LEIJONAN RITARIKUNNAT

PIENOISKUNNNIAMERKIT JA NIIDEN KÄYTTÖ

SUOMEN VALKOISEN RUUSUN JA
SUOMEN LEIJONAN RITARIKUNNAT

PIENOISKUNNIAMERKIT JA NIIDEN KÄYTTÖ

HELSINKI 2015

® Ritarikunnat
Piirrokset: Laura Noponen
Kunniamerkkipiirrokset: Tapani Talari
Valokuvat: Juhani Kandell/puolustusvoimat

ISBN 978-951-37-6732-7

Graafinen suunnittelu ja taitto: Edita Publishing Oy
Paino: Bookwell Oy
Porvoo 2015

SISÄLLYS

Alkusanat

6

Pienoiskunniamerkit ja niiden käyttö

8

Kunniamerkkien keskinäinen järjestys

12

Pienoiskunniamerkit

14

Kanto-ohjeet

16

Pienoiskunniamerkkien historiasta

20

Viitteet

43

Lähteet

47

ALKUSANAT

Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan (SVR) ohjesääntö vahvistettiin 16.5.1919. Ritarikunnan kunniamerkkejä annetaan isänmaan palveluksessa ansioituneille kansalaisille.

Suomen Leijonan ritarikunta (SL) perustettiin sotiemme aikana asetuksella (747/1942). Sen kunniamerkkejä annetaan tunnustukseksi huomattavista siviili- tai sotilasansioista. Molempien ritarikuntien kunniamerkkejä voidaan sodan aikana sotilaallisista ansioista antaa miekkoineen. SVR:n tai SL:n kunniamerkkejä voidaan antaa myös ulkomaalaisille.

Ritarikuntien suurmestarina toimii Tasavallan Presidentti, jolla yksin on oikeus kunniamerkkien antamiseen. SVR:n ja SL:n ritarikunnilla on yhteinen hallitus, toimihenkilöt ja kanslia.

Lisätietoja kunniamerkkijärjestelmästä, organisaatiosta ja toimintaprosessista on saatavissa kotisivustoiltamme osoitteessa www.ritarikunnat.fi.

Suomen kansalaisille kunniamerkit annetaan vuosittain itsenäisyyspäivänä (6. joukokuuta). Puolustusvoimain lippujuhlan päivänä (4. kesäkuuta) kunniamerkit annetaan puolustushallinnon edustajille sekä puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen palveluksessa oleville.

Kaikkia kunniamerkkejä seuraa kunniakirja ja kanto-ohje. Vuonna 2015 jaettavaa materiaalia on täydennetty. Nyt ritarimerkeistä ylöspäin kunniamerkkikotelo sisältää annettavan kunniamerkin lisäksi pienoiskunniamerkin (miniatyyri) sekä kunniamerkkinauhavärin.

Tämä vihkonen kuvaa Suomen Valkoisen Ruusun ja Suomen Leijonan ritarikuntien kunniamerkkejä ja antaa erityisesti ohjeet pienoiskunniamerkkien käytöstä siviili- ja sotilaspuvuissa. Pelkistettyä sotilasasujen kuvastoa voivat soveltaen käyttää kaikki virkapukua kantavat henkilöt. *Pienoiskunniamerkit ja niiden käyttö* -vihkosen tavoitteena on laajentaa ja monipuolistaa myös tietämystä kunniamerkkien historiasta.

Pienoiskunniamerkki on pienennös kunniamerkistä, joka on Suomessa kooltaan 40 % alkuperäisestä kunniamerkistä.

Kiitoksemme Suomen Numismaattiselle Yhdistykselle, jonka juhla-kirjan *Tutkimusta ja keräilyä* (julkaisusarja n:o 7; Helsinki 2014) osa on erillispainoksena liitetty mukaan vihkoseen. Artikkelissa Pienoiskunnia-

merkkien historiasta on PhD Antti Matikkalan aiheesta laatima kattava esitys. Kirjoittaja valmistelee SVR:n ja SL:n ritarikuntien satavuotista historiaa käsittelevää teosta, joka julkaistaan itsenäisyyden juhluvuonna 2017.

Vihkosen ulkoasu noudattaa ritarikuntien uutta graafista ilmettä, joka otettiin käyttöön kotisivuston uusimistyössä. Julkaisun graafisen ilmeen on suunnitellut ja toteuttanut Edita Publishing Oy, ja sen on painanut Bookwell Oy.

Julkaisusarjaa jatketaan vuosina 2015–2016. Seuraavaksi julkaistaan ohjeet kunniamerkkien käytöstä laajemmassa vihkosessa kotimaiselle käyttäjäkunnalle suomeksi ja ruotsiksi. Tiivistetty englanninkielinen versio tuotetaan vuonna 2016. Ritarikuntien kotisivustoilta (www.ritarikunnat.fi) on löydettävissä sähköiset versiot.

Suomalaisen kansalaisyhteiskunnan palkitsemisjärjestelmässä on vakiintuneet käytänteet. Ritarikunnat tekee oman osuutensa valtiollisen palkitsemisen kirjossa. Arvostuksen ja tunnustuksen saaminen hyvästä suorituksesta on edelleenkin tärkeää yhteiskunnan kaikilla alueilla ja tasoilla. Pienoiskunniamerkkien käyttö antaa mahdollisuuden laajentaa ja monipuolistaa juhlatilaisuuksien protokollaohjeita. Pienoiskunniamerkkien käytöllä voidaan lisätä tilaisuuden arvokkuutta ja juhlavuutta pukukoodin ollessa smokki tai sotilailla pieni juhlapuku.

Suomen Valkoisen Ruusun ja Suomen Leijonan ritarikunnat elää ajassa!

Helsingissä itsenäisyyspäivän aattona 2015

Kontra-amiraali Antero Karumaa
Ritarikuntien sihteeri

PIENOISKUNNIAMERKIT JA NIIDEN KÄYTTÖ

Pienoiskunniamerkki on pienennös kunniamerkistä, joka on Suomessa kooltaan 40 % alkuperäiskokoisesta kunniamerkistä. Kunniamerkkejä käytettiin aiemmin arkioloissakin, mutta sittemmin niiden käyttö on vähentynyt ja rajoittuu nykyään juhlatilaisuuksiin. Suomalaisten kunniamerkkien käyttämisestä on määrätty 1.6.1940 vahvistetuilla säännöillä niihin myöhemmin tehtyine muutoksineen. Kunniamerkkien käyttämisestä sotilas- ja virkapuvuissa on määrätty pääesikunnan henkilöstöosaston 2012 vahvistetulla normilla.

Tilaisuuden järjestäjä määrää pukukoodin ja sen, käytetäänkö tilaisuudessa kunniamerkkejä. Kutsussa tulisi mainita ”juhlapuku ja kunniamerkit” tai ”tumma puku ja kunniamerkit”. Juhla-asuna käytettävässä smokissa voidaan käyttää vain pienoiskunniamerkkejä, milloin kutsussa niin edellytetään.

On syytä muistaa, ettei täysin yksityiskohtaisia, kaikkiin tilaisuuksiin ja jokaiselle kunniamerkkien haltijalle soveltuvia ohjeita voida antaa. Asia riippuu tilaisuuden luonteesta ja asianomaisen saamien kunniamerkkien määrästä sekä hänen näihin seikkoihin perustuvasta harkinnastaan.

Puvut joissa pienoiskunniamerkkejä kannetaan

Pienoiskunniamerkkejä voi käyttää frakissa, smokissa, papin virkapuvussa sekä sotilasjuhlapuvussa ja pienessä juhlapuvussa m/87 ja m/30 kaikissa juhlatilaisuuksissa, joissa edellytetään kunniamerkkien käyttöä.

Tummassa puvussa ja miesten kansallispuvussa käytetään vain alkuperäiskokoisia kunniamerkkejä. Smokissa käytetään vain pienoiskunniamerkkejä.

Naiset voivat pukuun liittyvien erityisongelmien vuoksi käyttää pienoiskunniamerkkejä kaikissa tilaisuuksissa, joissa kunniamerkkejä kannetaan, myös tummaa pukua vastaavassa asussa sekä kansallispuvussa.

Naisten juhlapuvussa kunniamerkkejä käytetään kuten miesten vastaavassa asussa pukukoodin mukaan. Sekä frakkia vastaavassa naisten juhlapuvussa että tummaa pukua ja smokkia vastaavassa asussa kannetaan kunniamerkkejä.

Pienoiskunniamerkkien kiinnitys

Pienoiskunniamerkkejä kannetaan yhteisessä kiinnikkeessä vasemmassa takinkäänteessä tai vastaavassa kohdassa. I luokan ritarimerkkiä korkeampien kunniamerkkien arvoluokka osoitetaan nauhaan kiinnitetyllä ruusukenapilla ja soljella. Pienoiskunniamerkkien kokonaiskorkeuden nauhoineen tulisi olla noin 50 mm.

Pienoiskunniamerkkien kanssa ei saa samanaikaisesti käyttää alkuperäiskokoisia rinnassa nauhassa kannettavia kunniamerkkejä; sen sijaan kyllä suurristejä, kaularistejä ja rintatähtiä. Pienoiskunniamerkkikiinnikkeestä ei tarvitse poistaa mahdollisia suurristejä ja komentajamerkkejä, vaikka niitä kannetaankin alkuperäiskokoisina.

Kantojärjestyksestä

Suomalaiset kunniamerkit kiinnitetään ennen ulkomaisia vahvistetun keskinäisen järjestyksen mukaisesti. Järjestys määräytyy ritarikuntien suurmestarin 10.10.1958 tekemän päätöksen mukaisesti. Virallisten kunniamerkkien jälkeen tulevat sotien muistoristit ja muun isänmaallisen toiminnan ansioristit- ja mitalit sekä näiden jälkeen puoliviralliset, Pyhän Karitsan ritarikunnan kunniamerkit, Suomen Talousseuran, Keskuskauppakamarin, Suomen kaupunkiliiton ja Suomen Kunnallisliiton (nyk. Suomen Kuntaliitto) ansiomerkit sekä Helsinki-mitali. Näiden jälkeen epäviralliset ansiomerkit ikäjärjestyksessä.

Suomen Valkoisen Ruusun tai Suomen Leijonan ritarikunnan korkeamman kunniamerkin saanut ei käytä saman ritarikunnan alempaa kunniamerkkiä. Tämä ei koske ansioristejä, mitaleita eikä solkineen annettua Suomen Leijonan ritarimerkkiä, joita käytetään yhdessä saman ritarikunnan korkeampien luokkien kanssa. Poikkeuksina tähän ovat Suomen Valkoisen Ruusun ansioristi ja mitalit sekä Suomen Leijonan Pro Finlandia -mitali, I luokan ritarimerkki solkineen ja ansioristi, joita kannetaan

yhdessä saman ritarikunnan korkeamman kunniamerkin kanssa. Kaikkia sodanajan ansioista saatuja Vapaudenristejä kannetaan yhtä aikaa, mutta rauhanajan ansioista saaduista vain korkeinta. Useimpien ansiomerkkien eri luokkia voi kantaa yhtä aikaa. Ulkomaisten ritarikuntien osalta noudatetaan niiden omia sääntöjä.

Ulkomaiset kunniamerkit

Ulkomaiset kunniamerkit kannetaan luokittain maiden ranskankielisen aakkosjärjestyksen mukaan. Saman maan eri ritarikuntien samanluokkaiset kunniamerkit kannetaan ao. maassa vahvistetun keskinäisen järjestyksen mukaisesti, joka on usein myös ritarikuntien ikäjärjestys.

Kunniamerkkinauhavärit ja kunniamerkkinauhalaatat

Silloin kun kunniamerkkejä ei käytetä, voidaan kunniamerkin tunnuksena puvun vasempaan takinkäänteeseen kiinnittää kunniamerkkinauhaväri (naiset kantavat sitä vastaavalla paikalla). Suurrististä I luokan ritarimerkkiin kunniamerkkinauhaväri on kunniamerkinappi (ranskaksi bouton), jonka luokka ilmaistaan napin alla olevalla soljella:

suurristi	kultainen
I luokan komentajamerkki	kulta-hopeinen
komentajamerkki	hopea
I luokan ritarimerkki	ei solkea

Ritarimerkin kunniamerkkinauhaväri on nauharuusuke. Ansioristit ja mitalit ilmaistaan 3 mm leveällä nauhalla, joka kulkee takinkäänteiden ulkopuolisen reunan yli. Kunniamerkkinauhaväriä voi käyttää myös smokissa silloin kuin pienoiskunniamerkkejä ei käytetä.

Kunniamerkkinauhalaattoja käytetään puolustusvoimien, poliisin, pelastuslaitoksen ja muitten vastaavien virkapuvuissa. Ne kiinnitetään 10 mm korkeaan nauhariviin, jonka alareuna on 5 mm vasemman rintataskun yläpuolella. Nauhojen reunojen ei tule peittää toisiaan. Laattojen keskilinjan tulee olla taskun keskilinjan kohdalla. Yhteen solkeen kiinni-

tetään korkeintaan neljä nauhaa. Lisää tietoa kunniamerkkien käytöstä sotilas- ja virkapuvuissa saa pääesikunnan henkilöstöosaston normista.

Pienoiskunniamerkkien hankkiminen

Vapaudenristin ritarikunta antaa nykyisin alkuperäiskokoisen Vapaudenristin mukana pienoiskunniamerkin. Suomen Valkoisen Ruusun ja Suomen Leijonan ritarikunnat antavat pienoiskunniamerkin ritarimerkkien ja sitä korkeampien kunniamerkkien saajille.

Aiemmin ylläolevien ritarikuntien kunniamerkkejä saaneet voivat hankkia pienoiskunniamerkin Sotainvalidien Veljesliiton kunniamerkkipalvelusta, joka välittää myös muita suomalaisia sekä ulkomaalaisia pienoiskunniamerkkejä, sekä Hyrsky Oy:ltä.

KUNNIAMERKKIEN KESKINÄINEN JÄRJESTYS

Suomen Valkoisen Ruusun suurristi ketjuineen	SVR SR ketj.
Vapaudenristin suurristi	VR SR
Suomen Valkoisen Ruusun suurristi	SVR SR
Suomen Leijonan suurristi	SL SR
Vapaudenristin 1. luokan Mannerheim-risti	MR 1
Vapaudenristin 1. luokka rintatähtineen	VR 1 rtk.
Suomen Valkoisen Ruusun I luokan komentajamerkki	SVR K I
Suomen Leijonan I luokan komentajamerkki	SL K I
Vapaudenristin 2. luokan Mannerheim-risti	MR 2
Vapaudenristin 1. luokka	VR 1
Suomen Valkoisen Ruusun komentajamerkki	SVR K
Suomen Leijonan komentajamerkki	SL K
Suomen liikuntakulttuurin ja urheilun suuri ansioristi	SU s.ar
Suomen Olympialaisen ansioristin 1. luokka	O ar 1
Vapaudenmitalin 1. luokka ruusukenuhassa	VM 1 rnk.
Vapaudenristin kultainen ansiomitali	VR kult.Am
Vapaudenristin sururisti	VR surur.
Vapaudenristin surumitali	VR surum.
Vapaudenristin 2. luokka	VR 2
Vapaudenristin 3. luokka	VR 3
Vapaudenristin 4. luokka sodanajan ansioista	VR 4
Suomen Valkoisen Ruusun I luokan ritarimerkki	SVR R I
Suomen Leijonan Pro Finlandia-mitali	SL PF
Suomen Valkoisen Ruusun ansiomerkki	
(muutettu 1993 SVR:n ansioristiksi, ks. jäljempänä)	SVR Am
Suomen Leijonan I luokan ritarimerkki	SL R I
Vapaudenristin 4. luokka rauhanajan ansioista	VR 4 ra
Suomen Valkoisen Ruusun ritarimerkki	SVR R
Suomen Leijonan ritarimerkki	SL R
Suomen Valkoisen Ruusun ansioristi	SVR Ar
Suomen Leijonan ansioristi	SL Ar
Suomen Punaisen Ristin ansioristi	SPR ar
Hengenpelastusmitali	HPM
Suomen Olympialaisen ansioristin 2. luokka	O ar 2
Vapaudenmitalin 1. luokka	VM 1
Vapaudenristin 1. luokan ansiomitali	VR Am 1

Vapaudenmitali 2. luokka	VM 2
Vapaudenristin 2. luokan ansiomitali	VR Am 2
Vapaussodan muistomitali ruusuineen	Vs. mm rk.
Suomen Valkoisen Ruusun I luokan mitali kultaristein ja solkineen	SVR M I kr sk.
Suomen Valkoisen Ruusun I luokan mitali solkineen	SVR M I sk.
Suomen Valkoisen Ruusun mitali solkineen	SVR M sk.
Vapaussodan muistomitali	Vs. mm
Vuosien 1939–1940 sodan (talvisodan) muistomitali	Ts. mm
Vuosien 1941–1945 sodan (jatkosodan) muistomitali	Js. mm
Miinanraivausmitali	Mrm
Suomen Valkoisen Ruusun I luokan mitali kultaristein	SVR M I kr
Suomen Valkoisen Ruusun I luokan mitali	SVR M I
Suomen Valkoisen Ruusun mitali	SVR M
Sotilasansiomitali	Sot.am
Suomen Punaisen Ristin kultainen ansiomitali	SPR kult.am
Suomen Punaisen Ristin hopeinen ansiomitali	SPR hop.am
Mitali inhimillisestä auliudesta (Pro Benignitate Humana)	PBH
Suomen Punaisen Ristin pronssinen ansiomitali	SPR pr.am
Suomen Olympialainen ansiomitali	O am
Sotainvalidien ansioristi	Sotainv. ar
Poliisin ansioristi	P ar
Rajavartiolaitoksen ansioristi	RVL ar
Palotorjunnan ansiomerkki	paloristi, PR
Suomen liikuntakulttuurin ja urheilun kultainen ansioristi	SU kult. ar
Suomen liikuntakulttuurin ja urheilun ansioristi	SU ar
Väestönsuojelun 1. luokan ansiomitali solkineen	Vss. am 1 sk.
Väestönsuojelun 2. luokan ansiomitali solkineen	Vss. am 2 sk.
Suomen liikuntakulttuurin ja urheilun ansiomitali kullatuin ristein	SU am krk.
Väestönsuojelun 1. luokan ansiomitali	Vss. am 1
Suomen liikuntakulttuurin ja urheilun ansiomitali	SU am
Rajavartiolaitoksen ansiomitali	RVL am
Väestönsuojelun 2. luokan ansiomitali	Vss. am 2
Suomen Urheilun pronssinen ansiomitali	SU pr. am
Vankeinhoidon ansioristi	Vh. ar
Tullilaitoksen ansioristi soljen kera	Tulli ar sk.
Suomen Reserviupseeriliiton kultainen ansiomitali solkineen	RUL am sk.
Kilta-ansiomitali	Kilta am
Tullilaitoksen ansioristi	Tulli ar
Reserviläisliitto – Reservin Aliupseerien Liiton ansioristi solkineen	RAUL ar sk.
Päälystöliiton ansiomitali soljen kera	PL am sk.
Suomen Reserviupseeriliiton kultainen ansiomitali	RUL am
Reserviläisliitto – Reservin Aliupseerien Liiton ansioristi	RAUL ar
Päälystöliiton ansiomitali	PL am
Insinööriupseeriliiton ansiomitali	IUL am
Kadettikunnan ansiomitali	KK am
Liikenneturvallisuusalan ansiomitali	Lt am
Työympäristötyön erityisansiomitali	Tyt am
Poliisin kullattu ansiomitali	P am
Moottoriliikenteen ansiomitali	ML am

Vapaussodan, talvisodan ja jatkosodan muistoristien ja -mitalien sekä muun isänmaallisen toiminnan ansioristien ja -mitalien tulee olla aikajärjestyksessä.

SVR SR nauhalaatta

SVR SR pienoiskunniamerkki

SVR SR ruusukenappi

SVR K I nauhalaatta

SVR K I pienoiskunniamerkki

SVR K I ruusukenappi

SVR K nauhalaatta

SVR K pienoiskunniamerkki

SVR K ruusukenappi

SVR R I nauhalaatta

SVR R I pienoiskunniamerkki

SVR R I ruusukenappi

SVR R nauhalaatta

SVR R pienoiskunniamerkki

SVR R nauharuusuke

SL SR ruusukenappi

SL SR pienoiskunniamerkki

SL SR nauhalaatta

SL K I ruusukenappi

SL K I pienoiskunniamerkki

SL K I nauhalaatta

SL K ruusukenappi

SL K pienoiskunniamerkki

SL K nauhalaatta

SL R I ruusukenappi

SL R I pienoiskunniamerkki

SL R I nauhalaatta

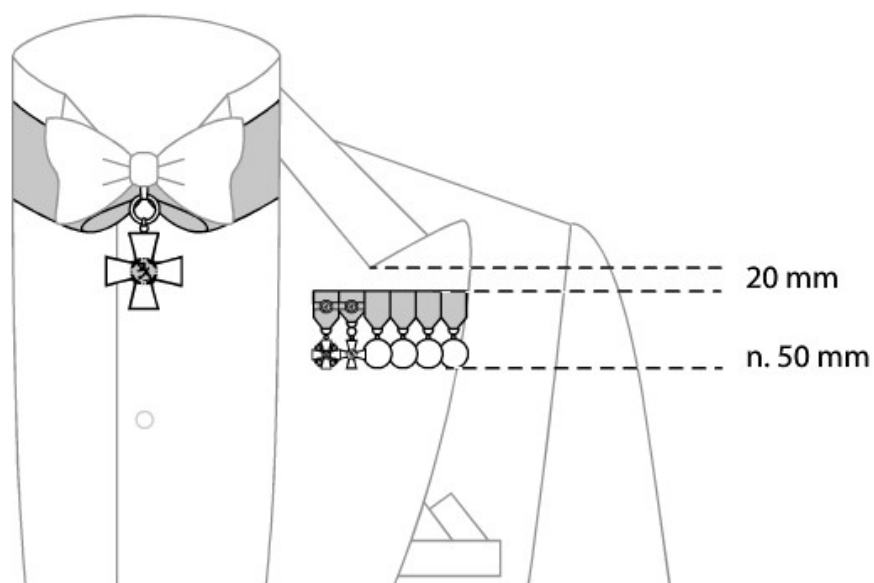
SL R nauharuusuke

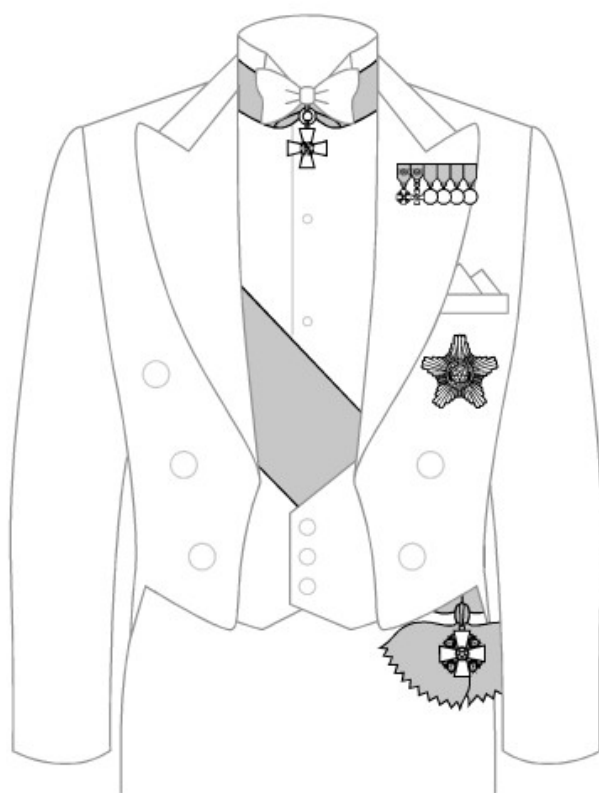
SL R pienoiskunniamerkki

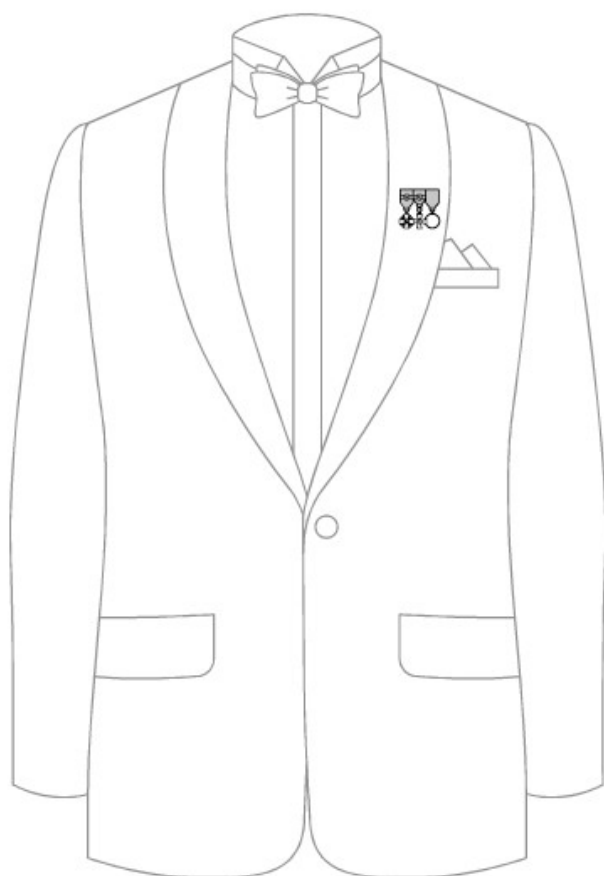
SL R nauhalaatta

Pienoiskunniamerkkien sijoitus ja korkeus takinkäänteessä

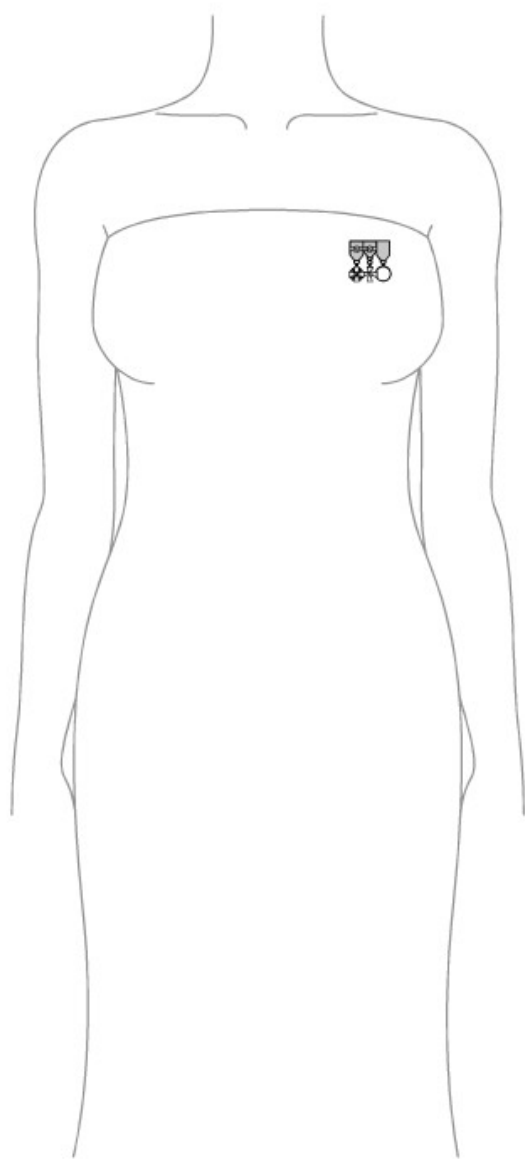
Frakki, jossa olkanauhassa suurristi ja sen rintatähti, kaularisti ja pienoiskunniamerkit

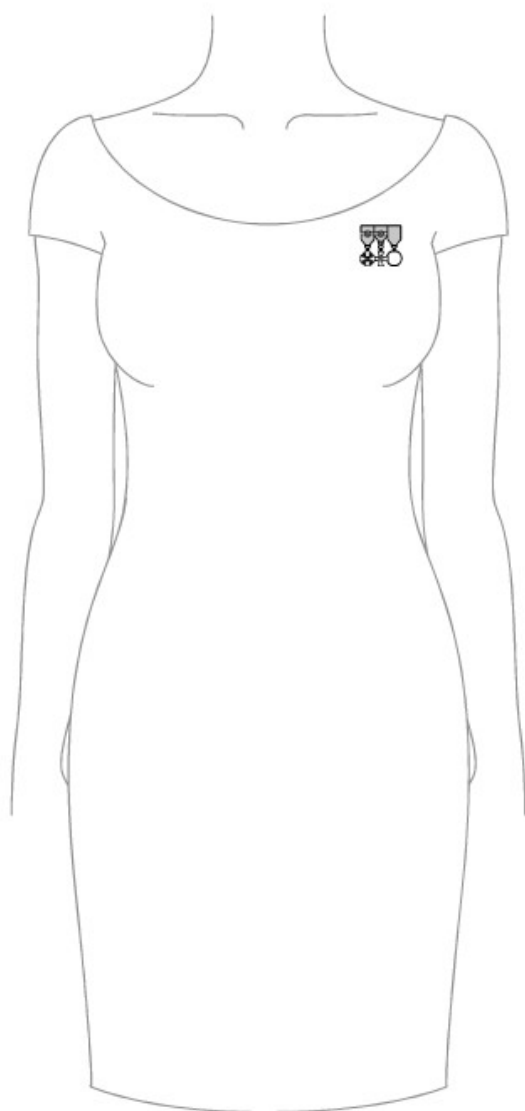
Smokissa käytetään ainoastaan pienoiskunniamerkkejä

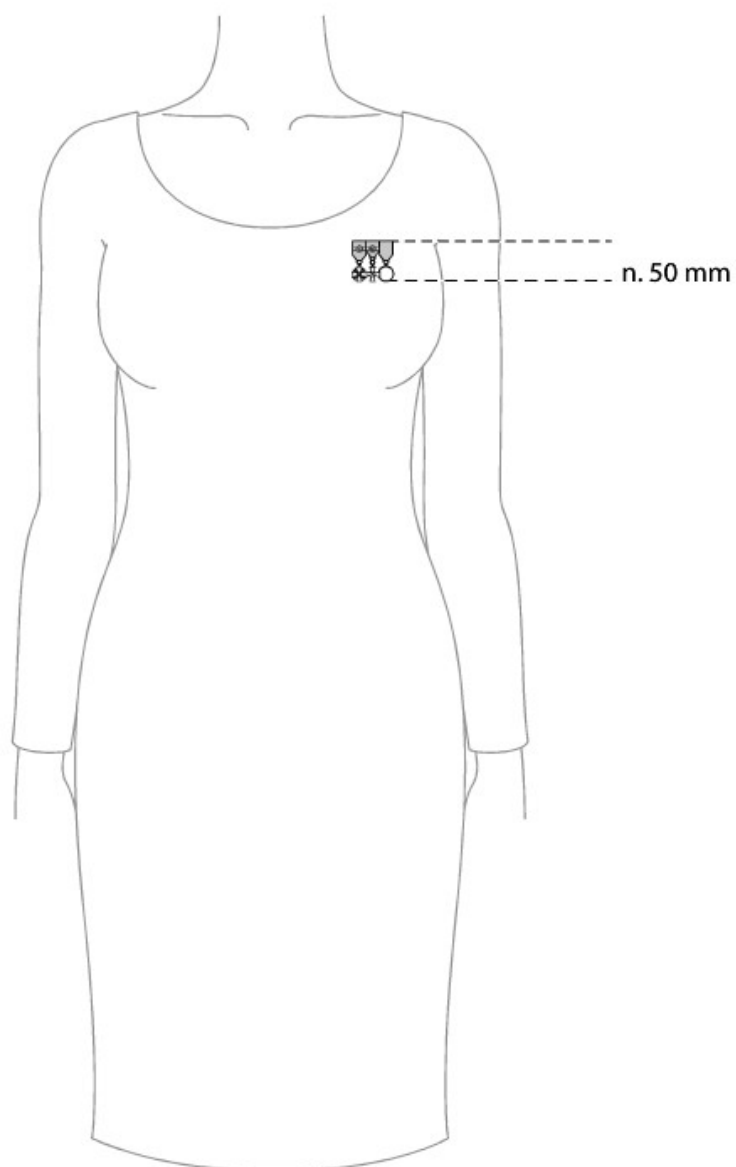
Pienessä juhlapuvussa käytetään ainoastaan pienoiskunniamerkkejä

*Naisten pitkä iltapuku vastaa
miesten frakkia*

*Naisten lyhyt iltapuku vastaa
miesten smokkia*

*Naisten leninki vastaa
miesten tummaa pukua*

PIENOISKUNNIAMERKKIEN HISTORIASTA

Artikkeli hahmottelee pienoiskunniamerkkien yleistä historiaa tarkastellen lisäksi erityisesti niiden käyttöä Suomessa suhteessa sotilas- ja siviilijuhlapukumuodin vaihteluihin. Kunniamerkkikirjallisuudessa miniatyyrejä on käsitelty verrattain vähän. Osaltaan tähän on epäilemättä ollut syynä se, että pienoiskunniamerkit on katsottu enemmän yksityiseen sfääriin kuin ritarikuntien viralliseen historiaan kuuluviksi – onhan kunniamerkkien saajien ollut itse hankittava miniatyyrit eräitä moderneja poikkeuksia lukuun ottamatta.

Moniluokkaisten ritarikuntien alimpia nauhassa rintaan kiinnitettäviä kunniamerkkejä kannettiin 1700-luvulla yleisesti napinlävessä.¹ Koska kunniamerkkejä käytettiin ritarikuntien sääntöjen velvoittamana päivittäin, hankkivat niiden ritarit yksityisesti kaksoiskappaleita merkeistään. Torsten Lenkin esittämän teorian mukaan pienoiskunniamerkkien käyttö sai alkunsa juuri tällaisista arkikäyttöä varten hankituista ritarikuntamerkeistä.² Useampien ritarikuntien samanaikaisen jäsenyyden yleistyessä oli jo kahden nauhoistaan toisiinsa kiinnitetyn ritarimerkin kantaminen kätevämpää jos ne olivat virallista kokoa pienempiä. Ranskassa ritarimerkeistä valmistettiinkin jo 1700-luvulla 20–30 mm kokoisia pienennöksiä.³ Pienempien miniatyyrien – kooltaan noin 12–20 mm – käyttö yleistyi 1800-luvun ensi vuosikymmenillä. Pukumuodin muutos ja ennen kaikkea frakin yleistyminen edisti niin pienoiskunniamerkkien käyttöä kuin niiden koon pienentymistäkin.

Brittiläiset miniatyyrimitalit

Brittiarmeijan ja -laivaston roolia pienoismitalien käyttöönotossa ja niiden kantamisen yleistymisessä on toisinaan korostettu hieman liiaksikin. John Horsley Mayon mukaan miniatyyrimitaleita ei valmistettu ennen

Kuva 1. Amiraali Sir Algernon Heneagelle (1834–1915) kuulunut Hancocksin valmistama miniatyyrimitalisolki, jossa mitalien "nauhat" on emaloitu: Baltic Medal 1854–1855, India General Service Medal soljen kera, Crimea Medal soljen kera ja turkkilainen Krimin sodan muistomitali 1855. Kahden keskimmäisen mitalin "nauhojen" tulisi olla päinvastaisessa järjestyksessä. Dix Noonan Webb.

Waterloon taistelua 1815. Sen jälkeen upseerit teettivät niitä vaimoilleen ja niiden käyttö hiljaisesti sallittiin.⁴ *Waterloo Medal* oli ensimmäinen laajasti jaettu muistomitali ja myös sen saajat ryhtyivät kantamaan sitä ja muita kunniamerkkejään pienoiskoossa. Ennen kuin pienoismitalien lyöttämistä varten valmistettiin mitalityökaluja, miniatyyrimitaleita valmistettiin kaivertamalla mitalin tunnuskuvat pieneen hopea- tai kultapyörylään.

Eräs varhainen miniatyyrimitalien valmistaja oli 1843 perustettu lontoolainen, osoitteessa 156 New Bond Street toiminut, Messrs. Hunt and Roskell, jonka valmistamista pienoismitaleista käytiin jo seuraavana vuonna virallista kirjeenvaihtoa seuraavaan sävyyn:

it has incidentally appeared from communications from Officers of the Royal Mint that Messrs. Hunt and Roskell [...] have, by an order from a Major Hagart [...] manufactured a quantity of Ghuznee Medals, of a description different from those distributed by the authority of Government. [...] We desire that you will ascertain and report to us, under what circumstances these Medals have been ordered to be made.

Varsinaisesti pienoismitalien käyttö yleistyi Isossa-Britanniassa Krimin sodan jälkeen (kuva 1). Messrs. Hunt and Roskell kertoi mainoksessaan 1856

olevansa valmis toimittamaan Krimin sodan miniatyyrimitaleita "precisely to the model of the large medals", todeten valikoimaansa kuuluvan myös muita pienoiskokoisia mitaleita.⁵

Pelkkien kunniamerkkinauhojen käyttö sallittiin brittiläisissä sotilaspuvuissa 1868, mutta pienoiskunniamerkit mainittiin ensimmäisen kerran sikäläisessä virallisjulkaisussa, *Queen's Regulations* -ohjesäännössä, vasta 1873. Sen mukaan "Miniature Orders and Medals or ribands of Medals only, are to be worn by officers in undress uniform."⁶

Pienoiskunniamerkkien koosta

Ruotsissa useiden palkitsemismitalien koolla on 1700-luvun lopulta alkaen ollut niiden arvoluokan ilmaiseva merkitys. Varhaisin esimerkki tästä ovat Haminan ja Ruotsinsalmen meritaistelujen mitalit sekä molempien yhteinen mitali, joita jaettiin suuremmassa (11/12) koossa kultaisena vähintään rykmentinupseerin arvoisille ja hopeisena aliupseereille. Kompaniaupseereita varten lyötiin kultaisia mitaleita 6½/7 koossa. Sittemmin eri koossa jaettavien palkitsemismitalien arvoluokka on ilmaistu sisällyttämällä niiden nimiin Berchin tunnetun asteikon mukainen kokomäärite. Pienimmät ruotsalaiset palkitsemismitalit ovat tavallisesti olleet kokoa 5 (24 mm). Kuningatar Lovisa (k. 1871) tosin jakoi elämänsä viimeisinä vuosina kokoa 4 (20,5 mm) olevaa muistomitalia ja leskikuningatar Josefina lyötätti 1873 Ruotsiin tulonsa 50-vuotismuistomitalin koossa 3 (18,5 mm).⁷

Varsinaisia miniatyyrimitaleita, joiden koko on yleensä ollut lähinnä kokoa 2 (16,5 mm), lyötiin Ruotsissa nähtävästi jo varsin varhain ja sellainen (kooltaan 17 mm) tunnetaan mm. vuoden 1809 mallisesta *För tappperhet i fält* -kultamitalista (kuva 2). Vuonna 1855 kaivertajauransa Ruotsin valtion palveluksessa aloittaneen Lea Ahlbornin (1826–1897) tiedetään tosin kaivertaneen yksityisestä tilauksesta muutamia kooltaan hieman vaihtelevia miniatyyrimitaleita. *För medborgerlig förtjenst* -mitalin Ahlborn kaiversi koossa 3 professori C. Palmstedtin tilauksesta, "som önskade bära denna miniatyrpenning på civil drägt". *Memoriae pignus* -mitalista Ahlborn puolestaan kaiversi 1½-kokoisen miniatyyrin.⁸

Pienoiskunniamerkkien koko on vaihdellut sekä muodin että erilaisen kansallisten traditioiden myötä. Kuten vapaaherra E. F. Wrede totesi,

Kuva 2. Kultainen För tapperhet i fält -mitali m/1809 ja Miekkaritarikunnan ritarimerkki (n. 1815–1825) kiinnitettyinä kehysmäiseen nauhasolkeen. Oikea arvojärjestys on päinvastainen, mutta sama kanto-järjestys esiintyy mm. Per Rudman Bergenstrålen (1775–1850) sinetissä. Fritz Rudolf Künker GmbH & Co. KG, Osnabrück / Lübke & Wiedemann, Stuttgart.¹³

tavallisesti modernit miniatyyrit ovat olleet kooltaan 14–18 mm, mutta sekä suurempia että pienempiä on valmistettu.⁹ Ranskassa ja läntisessä Manner-Euroopassa on toisinaan suosittu hyvinkin pieniä miniatyyrejä.¹⁰ Ranskassa 1920 voimaan tulleen määräyksen mukaan pienoiskunniamerkkien halkaisijan ja niiden nauhan leveyden on oltava vähintään yksi senttimetri.¹¹ Brittiläisessä maailmassa on taas suosittu hieman kookkaampia miniatyyrejä. Kuningas George V:n 1923 antaman määräyksen mukaan – kunniamerkin luokasta riippuen – miniatyyrien tulee olla kooltaan joko puolet *Companion*-luokan tai rinnassa nauhassa kannettavan kunniamerkin koosta. Myöhemmin sama määräys ulotettiin koskemaan myös mitaliteita.¹² Myös Yhdysvalloissa miniatyyrien kooksi on määritelty puolet alkuperäiskokoisesta.

Vapaudenristin kolme alinta luokkaa sekä Suomen Valkoisen Ruusun ja Suomen Leijonan ritarikuntien ritarimerkit ovat kooltaan 40 mm. A. Tillanderin valmistamat näiden ritarikuntien miniatyyrit ovat kooltaan 16 mm eli 40 prosenttia alkuperäisten koosta. Vanhempaa valmistetta olevat Tillanderin tekemät Vapaudenristien miniatyyrit ovat millin suurempia.

Kuva 3. Serafimiritarikunnan miniatyyri, valmistettu n. 1830–1840. Kungl. Maj:ts Orden.

Kuva 4. Salaneuvos kreivi J. F. Aminoffille kuulunut miniatyyrisolki, jossa on sekä Miekkaritarikunnan suurristin rintatähti että ritarikuntamerkki, valmistettu n. 1825–1835. Aminoff nimitettiin Miekkaritarikunnan suurristin komentajaksi 1808. Yksityisomistuksessa.

Kuva 5. Pohjantähden ritarikunnan miniatyyri kehysmäisessä soljessa, valmistettu noin 1835–1845. Kungl. Maj:ts Orden.

Varhaiset ruotsalaiset ritarikuntamerkkien miniatyyrit

Varhaisimmat ruotsalaisten ritarikuntamerkkien miniatyyrit valmistettiin kaivertamalla ne käsin kultalevyyn. Pienoiskunniamerkkejä oli niin kaksi- kuin yksipuolisiakin (kuva 3). 1800-luvun alkupuolella miniatyyrejä kannettiin usein kehysmäisessä soljessa (ransk. *barrette*, saks. *Barette*, *Miniaturbarett*).¹⁴ Suorakaiteen muotoiseen kultaiseen kehykseen pujotettiin kunniamerkkinauha ja pienoismerkit – toisinaan myös pienoisrintatähti – kiinnitettiin joko soljen päälle (kuvat 4–5) tai ripustettiin riippumaan sen alle (kuva 2). Kehysmäinen neljän pienoiskunniamerkin solki näkyy T. Leglerin maalaamassa maaherra vapaaherra Knut von Troilin (1760–1825) muotokuvassa, jossa hänet on kuvattu myös kahden rintatähden kera.¹⁵

Pienoiskunniamerkit Venäjän keisarikunnassa

Helsingissä 1806 syntynyt ja Kaukasian vuoristosodassa Gruusiassa 1840 kaatunut Berndt Johan Rosenström oli Suomen kadettikoulun varhaisia kasvatteja. Hän osallistui aliratsumestarina Turkin sotaan 1829 ja pelasti Kamtsija-joen taistelussa everstinsä. Rosenström kuitenkin pettyi sen johdosta saamaansa kunnianosoitukseen: ”Jag har endast blifvid riddare af Annæ ordens 4:de klass för tapperhet. En ringa belöning! Men jag är utan protection.” Puolan sotaan 1831 Rosenströmin rykmentti ei ilmeisesti osallistunut erityisen aktiivisesti, mutta hän sai joka tapauksessa *Virtuti Militari*-ritarikunnan kunniamerkin, jolla keisari Nikolai I palkitsi Puolan kapinan kukistamiseen osallistuneita sotilaita.¹⁶ Johan Erik Lindhin 1836 maalaamassa puolivartalomuotokuvassa (kuva 6) Rosenström on kuvattu ulaaniunivormussaan rinnassaan Pyhän Annan ritarikunnan 4. luokkaan viittaava pienoissapeli, josta riippuu ensimmäisenä sen merkki, toisena *Virtuti Militari* ja kolmantena Turkin sodan 1828–1829 muistomitali.¹⁷ Oleg Mikluhan mukaan Venäjän ”syrjäseutujen varuskuntien” upseerit olivat ryhtyneet käyttämään pienoiskunniamerkkejä asetakissa vuosina 1823–1826. Mikluhan näkemys oli, että tämä määräyksiä rikkova ”[e]rittäin röyhkeä tapa [...] säilyi keisari Aleksanteri III hallituskauteen saakka”, mutta upseerit visusti välttivät näyttäytymästä ”niiden kanssa Pietarissa ja Moskovassa”.¹⁸

Kuva 6. Aliratsumestari Berndt Johan Rosenström (1806–1840) 2. Kuurinmaan Ulaani-rykmentin univormussa rinnassaan pienoissapeli, josta riippuu Pyhän Annan ritarikunnan 4. luokan merkki, Virtuti Militari -ritarikunnan kunniamerkki ja Turkin sodan 1828–1829 muistomitali. Johan Erik Lindhin muotokuva vuodelta 1836. Kansallismuseo.

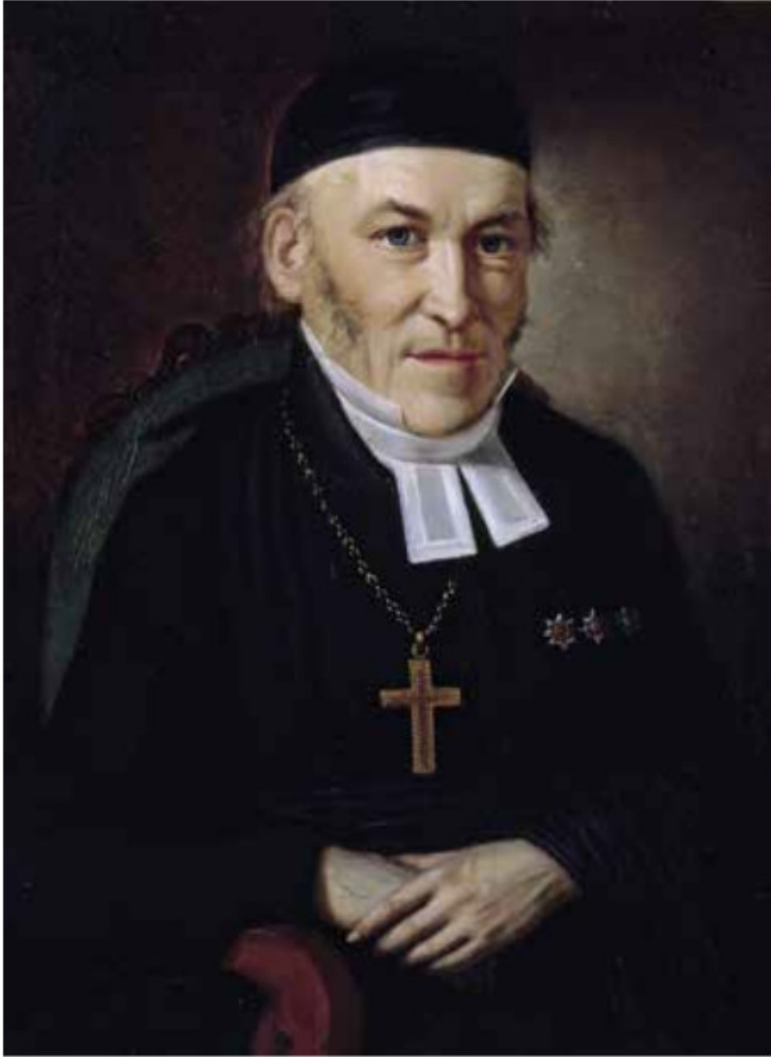
Vaikka pienoiskunniamerkeillä ei ollutkaan virallista asemaa Venäjän keisarikunnassa eikä niiden kantamisesta annettu määräyksiä,¹⁹ vaikuttaa niiden käyttö olleen varsin yleistä. Edellä mainittu pienoiskunniamerkkien kiinnittäminen joko suoraan kunniamiekkään viittaavaan pienoissapeliin tai siihen kiinnitettyyn ketjuun oli venäläinen erityispiirre. Hienoimmissa venäläisissä miniatyyrimiekoissa jopa kunniamiekan kahvaan kuuluva ritarikunnan nauhavärien mukainen miekantupsu esitettiin emaloituna.²⁰ Puh-
taasti dekoratiivisia pienoismiekköjä käytettiin miniatyyrisolkina muual-

lakin.²¹ Nähtävästi tavallisin pienoiskunniamerkkien käyttötapa Venäjällä 1800-luvun loppupuolelta alkaen oli kiinnittää ne ketjuun ilman nauhoja.²²

Oma lukunsa miniatyyrien historiassa ovat pienoiskokoiset ritarikuntaketjut, joita kannettiin erityisesti Itävalta-Unkarissa. Esimerkiksi Kultaisen Taljan ritarikunnan pienoisketjuun voitiin liittää myös Leopoldin, Rautakruunun ja Pyhän Tapanin ritarikuntien pienoismerkit.²³ Myös Venäjän Pyhän Andreaksen ritarikunnan ketjua valmistettiin miniatyyrikoossa. Wilhelm Kämmererin Pietarissa 1838 valmistama ja ensimmäiselle Durhamin jaarlille kuulunut 173 mm korkea pienoisketju (kuva 7) on erittäin korkeatasoista kultasepäntyötä.²⁴

Kuva 7. Pyhän Andreaksen ritarikunnan pienoisketju vuodelta 1838. Valokuva Morton & Edenin huutokauppaluettelosta 10.6.2010, kohde 5.

Kuva 8. Arkkipiispa Erik Gabriel Melartin (1780–1847) rinnassaan kolmen pienoisrintatähden solki: Pyhän Vladimirin ritarikunnan 2. luokka (1844), Pyhän Annan ritarikunnan 1. luokka (1840) ja Pyhän Stanislauksen ritarikunnan 1. luokka (1834). J. Z. Blackstadiuksen maalaus. Kansallismuseo.

Kuva 9. Pyhän Stanislauksen ritarikunnan 1. luokan rintatähden miniatyyri. Suomen Numismaattisen Yhdistyksen huutokauppa 27.4.2013, nro 279. Kuva Mikael Pettersson.

Venäjällä käytettiin myös pienoiskokoisia rintatähtiä joko solkeen kiinnitettynä kuten arkkipiispa Erik Gabriel Melartinin vuosiin 1844–1847 ajoitettavassa muotokuvassa (kuva 8) nähdään tai kiinnityslenkillä varustettuna (kuva 9).

Miniatyyrit ketjussa ja nauhassa

The Manchester Guardian kirjoitti 1864: "in Sweden there is a very pretty fashion of wearing miniature decorations attached to a chain of gold suspended from one button hole to another".²⁵ Nauhattomien miniatyyrien kantaminen erityyppisiin ketjuihin ripustettuna (kuva 10) frakin kauluskäänteen suuntaisesti oli itse asiassa hyvinkin yleistä eri puolilla Manner-Eurooppaa ja sen ulkopuolellakin. Nimimerkki Huomioitsija – silloinen pääkonsuli, myöhempi suurlähettiläs Armas Yöntilä – totesi kirjassaan *Seuratavat* (1941): "Ketjun käyttäminen edellyttää kuitenkin vähintään kolmea kunniamerkkiä tai mitalia. Ketju kiinnitetään vasempaan takin käänteeseen siten, että se kulkee napinreistä vinosti sisäänpäin arvokkaimman merkin ollessa ylinnä."²⁶ Ajatuksen siitä, että ketjussa kantaminen edellyttää vähintään kolmea merkkiä Yöntilä oli epäilemättä lainannut Ruotsin ritarikuntien kanslistin tohtori Ernst E. Areenin ja Ruotsin ritarikuntien airuen kreivi Sten Lewenhauptin 1929 julkaisemasta opaskirjasesta *När och hur böra ordnar bäras*, jonka mukaan tämä oli kansainvälinen sääntö: "Trois font la chaîne".²⁷

Kuten E. F. Wrede totesi, on miniatyyrien ketjussa kantamista pidettävä epävirallisimpana ja niiden kiinnittämistä alkuperäisten kunniamerkkien tapaan virallisimpana tapana.²⁸ Esteettisestä näkökulmasta on

Kuva 10. Eversti Waldemar Beckerin (1840–1907) pienoiskunniamerkkiketju. Oikealta: Montenegron Danilo I:n ritarikunnan 3. luokka (keskusmedaljonki puuttuu), Meksikon Kotkan ritarikunnan ritarimerkki (1867), Meksikon Guadalupen Neitsyen ritarikunnan kunniamerkki, Meksikon pronssinen sotilasansiomitali (1865), Espanjan Pyhän Ferdinandin ritarikunnan 4. luokka (1860, keskusmedaljonki puuttuu), Espanjan Afrikan (Marokon) sodan mitali (1860) ja Ranskan Meksikon sodan 1862–1863 muistomitali (1868).²⁹ Porvoon museo. Kuva Jan Lindroth.

Kuva 2.

Ketjukiinnikkeeseen on helppo lisätä uusia pienoismerkkejä ja erikoistapauksissa käy myös helposti jonkin niistä poistaminen.

Kuva 3.

Pienoiskunniamerkit kiinnitettynä isojen kunniamerkkien tavoin.

Kuva 4.

Pienoiskunniamerkit ketjussa ilman nauhoja. Arvojärjestys ylhäältä lukien.

(Tällä tavoin kannettujen kunniamerkkien arvoluokkaa ei voida osoittaa.)

Kuva 11. A. Tillanderin 1941 julkaisema vihkonen Pienoiskunniamerkit, kunniamerkkinauhat ja nauhavärit esitteli yleisimmät Suomessa käytetyt miniatyyrien kiinnitystavat.

helppo olla samaa mieltä suurlähettiläs Klaus Castrénin kanssa siitä, että pienoiskunniamerkkien kiinnittäminen nauhoineen ketjuun (kuva 11) on huono tyyli ja että niiden kantaminen ketjussa ilman nauhoja on ruma tyyli. Castrén kuitenkin huomautti, että jos kunniamerkkejä on paljon, edellinen "lienee hyväksyttävissä esteettisesti epäonnistuneenakin". Castrénin näkemys oli, että ainoa kaunis tapa on kiinnittää miniatyyrit alkuperäiskokoisten kunniamerkkien tavoin ja vain yhteen riviin vaikka Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan hallituksen 1940 antamat säännöt kunniamerkkien käyttämisestä sallivatkin pienoiskunniamerkkien kantamisen kahdessa rivissä.³⁰

Wreden mukaan nauhallisten miniatyyrien kantaminen ketjussa oli todennäköisesti alun perin ranskalainen tapa. Ruotsissa se ei koskaan saavuttanut samanlaista suosiota kuin Suomessa.³¹ Vielä 1980-luvulla miniatyyrejäan kantoivat tällä tavalla tasavallan presidentin itsenäisyyspäivän vastaanotolla niin Max Jakobson kuin Bror Wahlrooskin, mutta sittemmin tapa on käynyt harvinaiseksi.

Wreden esittämää näkemystä, etteivät kannakkeeseen kiinnitettyjen pienoiskunniamerkkien nauhat saisi peittää toisiaan, voi pitää perusteetomana. Sekä Mannerheimin pitkä 20 miniatyyriä käsittävä pienoiskunniamerkkikannake että lyhyt kuuden merkin kannake on ommeltu siten, että nauhat ovat limittäin, vaikka jälkimmäiseen ne olisivat mahtuneet hyvin rinnakkain.³²

Nauhoistaan kannakkeeseen kiinnitettyjä pienoiskunniamerkkejä on eri maissa kannettu samojen kansallisten ominaistapojen mukaan kuin alkuperäiskokoisiakin. Brittiläisessä maailmassa yleistyi 1800-luvun lopulla ns. kuninkaallinen tai hovityyli (*royal/court style*), jossa merkit ommellaan kiinni korkeaan nauhojen peittämään laattaan, joka ulottuu osittain merkien alle (kuva 12).

Kuva 12. Ruotsalaissyntyisen seikkailijasoturin kenraalimajuri Ivor Thord-Grayn (ent. Hallström, 1878–1964) englantilaiseen hovityyliin (*court style*) ommeltu pienoiskunniamerkkikannake. Ruotsalaisen tavan mukaan pohjoismaisia kunniamerkkejä kannetaan ennen muita ulkomaisia kunniamerkkejä, joten Suomen Valkoisen Ruusun I luokan komentajamerkki (1935)³³ ja Suojeluskuntain ansioristi (1934, virheellisesti ansiomitalin nauhassa) on sijoitettu Miekkaritarikunnan 1. luokan komentajamerkin (1933) ja Pohjantähden ritarikunnan suurristin (1962) jälkeen ennen toisen buurisodan muistomitalia (Queen's South Africa Medal) ja muita englantilaisia muistomitaleita. Venäjän Pyhän Annan ritarikunnan 1. luokan, Pyhän Vladimirin ritarikunnan 3. luokan ja Pyhän Stanislauksen ritarikunnan 2. luokan miekkoineen Thord-Gray sai 1919–1920 palvellessaan Venäjän valkoisessa armeijassa.³⁴ Neljänneksi viimeisenä oleva Svenska Brigadenin muistomitali on virheellisesti Ruotsin Punaisen Ristin ansiomitalin nauhassa. Armémuseum INV 93542.

Poikkeavuudet alkuperäiskokoisista

Eräät pienoiskunniamerkit eroavat mm. mittasuhteiltaan jossain määrin ja jotkut huomattavastikin alkuperäiskokoisista. Pieni koko on paitsi asettanut valmistusteknisiä haasteita myös joissain tapauksissa aiheuttanut tarpeen korostaa pieniä yksityiskohtia. Alkuperäiskokoisissa jalokivineen annetuissa Suomen Valkoisen Ruusun suuristeissa ja komentajamerkeissä kivet on sijoitettu keskikohdan ruusuun ja kehään sen ympärille. A. Tillanderin valmistamissa kultaisissa SVR:n miniatyyreissä jalokivineen (kuva 13) ruusun keskellä ei ole kiveä, mutta sen ympärillä on ruusukivien kehä. Pienessä koossa tätä ei nähtävästi kuitenkaan pidetty vielä tarpeeksi erottuvana vaan varmemmaksi vakuudeksi myös ristin sakaroiden kärkiin ja nauhalenkiin lisättiin kivet.³⁵ Klaus Castrén puolestaan totesi Tillanderin valmistaman Suomen Leijonan ritarikunnan pienoiskunniamerkin mittasuhteet vääriksi – ”pyöreä leijonakuvio ristin keskellä liian suurikokoinen” – ja joutui siksi ”hankkimaan uuden moitteettoman miniatyyrin” tanskalaisesta M. W. Mørch & Sønsin kunniamerkki-liikkeestä (kuva 14).³⁶

Toisen luokan Vapaudenristiä korkeampien Vapaudenristien luokkaa ei pie-

Kuva 13. A. Tillanderin valmistama kultainen Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan miniatyyri jalokivineen. Kuva Liisa Kunnas.

Kuva 14. A. Tillanderin ja tanskalaisen M. W. Mørch & Sønsin valmistamat Suomen Leijonan ritarikunnan miniatyyrit. Edellisessä keskusmedaljonki on millin liian suuri ollakseen samassa suhteessa alkuperäiskokoisen kanssa. Kuva Liisa Kunnas.

Kuva 15. Suurlähettiläs G. A. Gripenbergin Ruotsissa 1948 tai sen jälkeen ommeltu pienoiskunniamerkkikannake, jossa pohjoismaiset kunniamerkit on ruotsalaiseen tapaan sijoitettu ennen muita ulkomaalaisia.

1. luokan Vapaudenristi miekkoineen (1940).³⁷ Talvisodan ansioista annettujen korkeimpien luokkien Vapaudenristien nauhat olivat keltaisia ja Gripenbergkin kantoi aina alkuperäiskoista VR 1:stä keltaisessa nauhassa, mutta pienoiskunniamerkinä se on osoitettu vuoden 1944 asetuksen mukaisesti punaisessa nauhassa.

3. luokan Vapaudenristi (1918) virheellisesti keltaisessa nauhassa

Suomen Valkoisen Ruusun komentajamerkin (1920) napin alla olevan soljen pitäisi olla toiselta puolelta kultainen, sillä Gripenberg oli I luokan komentaja vuodesta 1931. Suurehko miniatyyri, jonka leijonapäät katsovat väärään suuntaan, on ulkomaista, mahdollisesti englantilaista, valmistetta.

Sodan 1939–1940 muistomitali, jonka ei tulisi olla kullattu sillä Gripenberg sai sen tavallisen rautaisena versiona kuten muutkin Suomen kansalaiset.

Vapaussodan muistomitali, jonka tulisi olla ennen edellistä muistomitalia.

Konung Gustav V:s jubileumsminnestecken med anledning av 90-årsdagen (1948)

Ruotsin Pohjantähden ritarikunnan ritarimerkki (1919), Gripenberg sai Pohjantähden suurristin 1952 ja sen ketjun 1956

Tanskan Dannebrogin ritarikunnan ritarimerkki (1919)

Italian Kruunuritarikunnan upseerimerkki (1920)

Espanjan Carlos III:n ritarikunnan komentajamerkki rintatähden kera (1929)³⁸

Belgian Kruunuritarikunnan komentajamerkki (1923), josta puuttuu komentajan arvoa osoittava hopeinen solki.

Egyptin Ismailin ritarikunnan grand cordon (1936)

Ison-Britannian kuninkaan Yrjö V:nnen hopeariemujuhlamitali (King George V Silver Jubilee Medal, 1935)

Ison-Britannian kuninkaan Yrjö VI:nnen kruunajaisten muistomitali (King George VI Coronation Medal, 1937)³⁹

Kansallismuseo. Kuva Liisa Kunnas.

noiskunniamerkillä pystynyt virallisesti ilmaisemaan (kuva 15) ennen kuin länsieurooppalaisen tradition mukaiset kunniamerkinapit otettiin käyttöön 1995.⁴⁰ Niiden käyttöönottoa oli suunniteltu jo 1946, jolloin Vapaudenristin korkeimpien luokkien miniatyyreistäkin tehtiin luonnos-

piirroksia (kuva 16). Vuoteen 1958 saakka Vapaudenristien miniatyyrit kannettiin ennen kaikkia Suomen Valkoisen Ruusun ja Suomen Leijonan ritarikuntien pienoiskunniamerkkejä, joten ennen sitä VR 2:sta korkeamman Vapaudenristin pienoiskunniamerkin paikastakaan ei voinut päätellä sen luokkaa.

Kullervo Killisen suunnitteleman ja 1955 perustetun Laivaston muistoristin keskuskuvion lähes suora esikuva oli 1789 perustetun

Kuva 16. Luonnospiirroksia Vapaudenristin korkeimpien luokkien miniatyyreistä. Vapaudenristin ritarikunnan arkisto. Kuva Tom Bergroth.

Kuva 17. Distinktionstecknet för taperhet till sjöss 1:a graden, myöhempi versio. Annettu 1791 Suursaaren taistelussa 1788 haavoittuneelle ja sotavankeuteen joutuneelle konstaa-peli Johan Oldevigille. Livrustkammaren.

kunniamerkin *Distinktionstecknet för tapperhet till sjöss 1:a graden* myöhempi versio (kuva 17): käytännössä vain sen ristikkäiset miekat käännettiin ylöspäin. Laivaston muistoristin on siten todettu vaalivan ”myös vuosisatojen takaisia suomalaisia merisotilaallisia perinteitä”. Koska Laivaston muistoristin miniatyyrissä (kuva 18) ei ole itse ristiä, se on lähes identtinen esikuvansa kanssa. Kun ruotsalaista merisotakunniamerkkiä ei ole jaettu sitten 1790-luvun, mitään sekaantumisen vaaraa ei ole tietysti voinut syntyä.⁴¹

Kuva 18. Laivaston muistoristin miniatyyri. Kuva Jani Tiainen.

Pienoiskunniamerkkien tie suomalaiseen sotilaspukuun

Laivasto on kansainvälisesti virkapuvultaan yhtenäisin asevoimien haara. Suomessa pienoiskunniamerkkien käyttö sotilasvirkapuvussa mahdollistui sen jälkeen kun ”kansainvälinen meriupseerifrakki” tuli 1922 meriväen käyttöön.⁴² Ensimmäisissä erillisenä julkaisuna ilmestyneissä suomalaisissa kunniamerkkien kantamissäännöissä todettiin 1927: ”Meriväen vierailuvuussa voidaan kantaa pienoismerkkejä.”⁴³ Vuonna 1930 meriupseerifrakin korvasi edelleen käytössä oleva lyhyt messitakki.⁴⁴

Puolustusministeriö asetti 1928 merkki- ja mitaliasiaintoimikunnan, jonka tehtävänä oli käsitellä ”kunniamerkkien sekä muiden merkkien ja mitalien käyttöä sotilasvirkapuvussa koskevia kysymyksiä”. Toimikunta valmisti ehdotuksen kunniamerkkiohjesäännöksi ja jätti mietintönsä vasta 1936. Toimikunnan pyynnöstä meripuolustuksen esikunta teki 1930 ehdotuksen pienoiskunniamerkkien käyttöä koskevan ohjesäännön kohdaksi Ruotsin ja Englannin laivastojen virkapukuohjesääntöjen pohjalta. Sitä käsitellessään toimikunta päätti, ”että vasta sen jälkeen, kun armeijallekin on saatu juhlapuku ja mahd. pienijuhlapuku, pienoismerkkien käyttö armeijan sotilasvirkapuvuissa otetaan uudelleen käsiteltäväksi”.⁴⁵ Toimikunta piti siis virkapuvusta m/22 kokoonpantua juhlapukua vain väliaikaisratkaisuna.

Kunniamerkkiohjesääntöehdotuksessa oleva pienoiskunniamerkkejä koskeva kohta oli muuten meripuolustuksen esikunnan ehdotuksen

mukainen, mutta kategorinen kieltö – ”Ketjussa kannettavia pienoismerkkejä ei käytetä” – jätettiin siitä pois.⁴⁶ Toimikunnan työn tuloksena syntynyt käsikirja ”Kunniamerkit ja niiden käyttäminen sotilasvirkapuvussa” eteni korrehtuuriasteelle, mutta jostain syystä se jäi julkaisematta. Siinä todettiin:

Pienoiskokoa olevia kunniamerkkejä ja niiden nauhoja käytetään ainoastaan laivaston virkapuvuissa. Niitä käytetään seuraavasti:

pienoismerkkejä nauhoissa riippuvana ”pienessä juhlapuvussa b” (= ”messitakissa” jälkeen klo 18.00);

pienoiskunniamerkkinauhat ”vierailupuvussa b” (= ”messitakissa” jälkeen klo 18.00) laivastovierailujen yhteydessä olkoon vanhimalla päälliköllä oikeus sallia pienoiskokoa olevien kunniamerkkien tai niiden nauhojen käyttö myös muissakin puvuissa; samoin sallia ketjussa riippuvien pienoismerkkien käyttö. [...]

Jos pienoismerkkejä käytetään ketjussa, on arvojärjestys ylhäältä alaspäin.

Viimeiseen virkkeen yhteyteen korrehtuurin lukija on lisännyt kysymyksen: ”miten on ketjun käytön kanssa?”⁴⁷

Pienoiskunniamerkkien käyttöä laivaston pienessä juhlapuvussa koskeva maininta ei ollut mukana Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan hallituksen 1940 julkaisemissa säännöissä kunniamerkkien käyttämisestä, jossa todettiin: ”Laivaston vierailupuvussa voidaan käyttää pienoiskunniamerkkejä, kuten siitä erikseen määrätään.”⁴⁸ Poikkeusaikoina messipuvulle ei juuri ollut käyttöä ja 1948 todettiin, että sen oli käyttö oli ”sallittua, jos siitä on nimenomaan sovittu tilaisuuteen saapuvien kesken, sekä silloin, kun” sen käyttö katsottiin aiheelliseksi ”erityisesti määrätä [...] (diplomaattikutsuissa ym.)”.⁴⁹

Varsinainen klo 18 jälkeen käytettävä juhlapuku messitakista tuli 1954, jolloin puolustusministeriön määräysten mukaan siinä kannettiin kaularistien ja rintatähtien lisäksi pienoiskunniamerkkejä, alkuperäiskoisia kunniamerkkejä ”vain silloin kun niitä kannetaan hännystakissa”. Pienessä juhlapuvussa kannettiin vain kaularistiä ja kunniamerkkinauhoja.⁵⁰ Sittenmin pienoiskunniamerkeistä tuli ainoa vaihtoehto merivoimien iltajuhla-asussa (kuva 19) ja pienessä iltajuhla-asussa määrättiin käytettäväksi pienoiskunniamerkkinauhat.⁵¹ Sama periaate säilyi myöhemmissäkin määräyksissä, mutta vierailuasun kunniamerkkinauhojen ei enää mainittu olevan pienoiskokoisia.⁵²

Brittiarmeijassa messipuku oli tullut käyttöön jo noin 1845, Yhdysvalloissa 1902. Suur-Saksassa meriupseerit käyttivät messitakkia ja ilmavoimien sekä SS-upseerien käytössä oli sitä vastaava *Abendgesellschaftsanzug*. Sak-

Kuva 19. Vara-amiraali Jouko Pirhonen pienoiskunniamerkkeineen messitakissa m/30 tasavallan presidentin itsenäisyyspäivän vastaanotolla 1994. Pirhonen kantaa alkuperäiskokoisena Suomen Leijonan I luokan komentajamerkkiä (kaularisti ja rintatähti), Tanskan Dannebrogin suurristiä (olkanauha ja rintatähti) sekä 2. luokan Mannerheim-ristiä, Saksan 1. luokan Rautaristiä ja Ruotsin Miekkaritarikunnan 1. luokan komentajamerkin rintatähteä. IL-arkisto.

sassa pienessä iltajuhlapuvussa käytettiin miniatyyrinauhalaattaa (*kleine Ordenschnalle*), suuressa iltajuhlapuvussa alkuperäiskokoisia kunniamerkejä (*große Ordenschnalle*), mutta 1943 ilmestyneessä virallisluteisessa opaskirjassa todettiin myös pienoiskunniamerkkien käytön olevan sallittua.⁵³ Yhdysvaltain asevoimien iltajuhla- ja messipuvuissa pienoiskunnia-

merkkien käyttö tuli pakolliseksi 1960.⁵⁴ Ruotsissa laivasto sai messipuvun 1878, ilmavoimat 1938 ja armeija 1986.

Suomessa maa- ja ilmavoimat seurasivat tätä kansainvälistä kehitystä 1987 saaden merkki- ja mitaliasiaintoimikunnan 1930 uumoileman laivaston messipukua muistuttavan juhlapuvun. Juhlapuvussa m/87 käytettiin aluksi alkuperäiskokoisia kunniamerkkejä ja pienessä juhlapuvussa m/87 nauhalaattoja,⁵⁵ mutta 1996 pienoiskunniamerkkien käytöstä tuli sallittua juhlapuvussa: "Pienoiskunniamerkkejä voidaan kantaa juhlapuvussa." Pienessä juhlapuvussa käytettiin "vain pienoiskunniamerkkejä tai kunniamerkkien nauha-värejä".⁵⁶ Vuonna 2002 voimaan tulleen pysyväisohjeen mukaan juhlapuvussa m/87 ja m/30 "käytetään yleensä pienoiskunniamerkkejä", mutta alkuperäiskokoisten kunniamerkkien käyttäminen säilyi sallittuna. Pienen juhlapuvun osalta käytäntö säilyi 2002 samana.⁵⁷ Kenraalikunta ryhtyi näyttämään esimerkkiä kantamalla lähes yhdenmukaisesti pienoiskunniamerkkejä tasavallan presidentin itsenäisyyspäivän vastaanotolla. Vuodesta 2009 alkaen iltajuhlapuvussa on voinut käyttää pienoiskunniamerkkejä tai "enintään kolmea alkuperäiskokoista kunniamerkkiä" ja pienessä juhlapuvussa "vain pienoiskunniamerkkejä", ei enää nauhalaattoja.⁵⁸ Vapaudenristin saajille ryhdyttiin antamaan kunniamerkinsä mukana myös miniatyyri itsenäisyyspäivästä 2009 alkaen.

Pienoiskunniamerkit frakissa

Siinä missä Ruotsissa ja eräissä muissakin maissa pienoiskunniamerkkien on katsottu kuuluvan lähinnä pienempiin yksityisiin juhlatilaisuuksiin, Isossa-Britanniassa niiden status nousi 1800-luvun lopulla niin, että kuninkaallisen laivaston virkapukuohjesääntöön vuodelta 1891 sisältyi seuraava toteamus niiden käytöstä frakissa: "Decorations and miniature decorations and medals are authorised to be worn in evening dress (plain clothes) in the presence of members of the Royal Family, or of Viceroy and Governors-General, and on public and official occasions." John Horsley Mayo, joka suhtautui kriittisesti pienoiskunniamerkkien käyttöön, kommentoi tätä seuraavasti: "[i]t does not appear to be contemplated that they should ever be worn on private occasions".⁵⁹

Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan hallituksen tarkastaessa sääntöjä kunniamerkkien käyttämisestä E. F. Wrede kääntyi 1939 Lon-

toon-lähettilään G. A. Gripenbergin (kuva 15) puoleen pyytäen tietoja englantilaisesta miniatyyrikäytännöstä. Wrede kirjoitti miniatyyrien käytön lisääntyneen Suomessa presidentin järjestämissä juhlatilaisuuksissa todeten itse haluavansa sallia miniatyyrien käytön niin suuressa laajuudessa kuin mahdollista. Wreden mielestä niiden käytön tulisi olla kiellettyä vain kaikkein suurimmissa virallisissa juhlatilaisuuksissa. Gripenberg vastasi, että Englannissa käytetään siviilipuvussa eli frakissa aina miniatyyrejä, ei koskaan isoja kunniamerkkejä: "Det inträffar visserligen stundom, att någon utlänning infinner sig på hovet iförd stora ordnar, men detta anses här oriktigt."⁶⁰

V.a. ulkovaltain lähettiläiden esittelijä Klaus Castrén laati 1969 muistion pienoiskunniamerkkien käytöstä, jonka aluksi hän viittasi valtiosihtööri Jaakko Hallaman puheenjohtajana toimineen protokollatoimikunnan 1963 tekemään päätökseen: "Huomioonottaen ulkomailla vallitsevan ja myös Suomessa viime vuosina jo jossain määrin noudatetun käytännön, toimikunta päätti suositella pienoiskunniamerkkien kantamista siviili- ja hengellisen säädyn juhlapuvuissa silloinkin, kun suurrustiä kannetaan ketjussa" huolimatta vuoden 1940 sääntöjen päinvastaisesta määräyksestä. Castrén totesi muistiossaan, että

Tämän päätöksen mukaiseen käytäntöön siirtyminen on protokollaosaston käsityksen mukaan edelleen ajankohtainen ja suositeltava. Erityisen motivoitua – yleise[e]n kansainväliseen käytäntöön siirtymisen lisäksi – pienoiskunniamerkkien käyttö on jo käytännöllisistäkin syistä johtuen niissä tapauksissa jolloin asianomaisella on a) kaksi tai useampia komentajamerkkejä (koska Suomessa yleensä ei käytetä kuin yhtä ja ensisijassa kotimaista kaulassa kannettavaa komentajamerkkiä, voidaan muiden komentajamerkkien kantamatta jättäminen helposti tulkita epäkohteliaisuudeksi asianomaisen maan paikalla olevan edustajan taholta) b) tai/ja hänen rinnassa kannettavien kunniamerkkien lukumäärä on suhteellisen suuri.

Koska protokollatoimikunnan päätös oli "luonteeltaan vain suositus" Castrén suositteli, että ritarikuntien suurmestari muuttaisi voimassa olevia määräyksiä sallien pienoiskunniamerkkien käytön "niissäkin tilaisuuksissa, joissa Tasavallan Presidentti kantaa Suomen Valkoisen Ruusun suurrustiä ketjujen kera". Ritarikuntien hallituksen esityksestä suurmestari Kekkonen muuttikin huhtikuussa 1970 vuoden 1940 sääntöjen 40 §:n 1 momentin muotoon: "Hännystakissa ja hengellisen säädyn virkapuvussa käytetään pienoiskunniamerkkejä etupäässä yksityisissä juhlatilaisuuksissa, mutta voidaan käyttää myös virallisissa juhlatilaisuuksissa".⁶¹

Henkilökohtaisesti Castrén oli miniatyyrien käytön suhteen "vanhojen sivistysmaiden kannalla" kannattaen niiden käyttöä kaikissa tilaisuuksissa, joissa frakissa kannetaan kunniamerkkejä, katsoen suurien kunniamerkkien käytön "kuuluvan vain univormupukuiselle palveluskunnalle ja sotilaille".⁶² Esimerkiksi Castrénin arvostamassa belgialaisessa protokolla- ja etikettioppaassa todetaan, että frakissa käytetään yhden suurristin, komentajamerkin ja rintatähtien lisäksi pienoiskunniamerkkejä, ei koskaan alkuperäiskokoisia ("jamais les grand modules").⁶³ Wredenkin näkemys oli, että esteettiset näkökohdat puoltavat pienoiskunniamerkkien käyttöä frakissa: "Det kan ej förnekas, att det verkar elegantare att till frack bära en rad miniatyrordnar än en tung uppsättning utmärkelsetecken i original."⁶⁴

Pienoiskunniamerkit smokissa – ja tummassa puvussa

Isossa-Britanniassa kuningas George VI salli pienoiskunniamerkkien käytön smokissa 1946 koska säännöstelymääräysten takia kaikilla ei ollut mahdollisuutta hankkia frakkia.⁶⁵ Sittenmin frakin käyttö on edelleen vähentynyt brittikolonioissa ja nykyisissä kanadalaisissa kunniamerkkien käyttöohjeissa ei enää mainita frakkia, mutta huomautetaan smokin yhteydessä: "Miniature badges may also be worn with business suit at a formal evening event."⁶⁶ Suomessa pienoiskunniamerkkien käyttö smokissa sallittiin ritarikuntien suurmestarin 26. marraskuuta 1990 tekemällä päätöksellä. Sen jälkeen on vakiintunut käytännöksi, että ritarikuntien suurmestarit ovat käyttäneet pienoiskunniamerkkikannaketta, jossa kolmen suurristin miniatyyrit ovat järjestyksessä Suomen Valkoinen Ruusu, Vapaudenristi ja Suomen Leijona.

Patentteja, parlamenttikeskustelua ja historiaa pienoiskoossa

Eri näkökulmista tarkasteltuna pienoiskunniamerkkien historiasta löytyy mielenkiintoisia yksityiskohtia, jotka kuvaavat osuvasti erilaisia miniatyyreihin liittyviä sosiaalishistoriallisia konteksteja. Vuonna 1830 perustetun tunnetun wieniläisen hovikultaseppäfirman C. F. Rothen sukuun kuulunut

Rodolph Emil Rothe jopa patentoi 1913 avattavan pienoiskunniamerkkisoljen, joka teki helpoksi erilaisten miniatyyriyhdistelmien kokoamisen kulloistakin tilaisuutta varten.⁶⁷ Huomattavasti laajempia piirejä kosketi taas brittiläisten toisen maailmansodan muistomitalien miniatyyrien hankinta. Eräät britit katsoivat, että sotaveteraanien tulisi saada hankkia miniatyyrimitalit verottomana ja asiasta keskusteltiin jopa parlamentissa. Eräs parlamentin jäsen – E. H. Keeling, *M.C.* – ehdotti 1946, että mitalien nauhat ja miniatyyrit vapautettaisiin ostoverosta. Keeling siteerasi erästä iltapäivälehteä, jonka mukaan veron periminen näistä oli sankarien verottamista, *"a tax on heroes"*.⁶⁸

Ennen kaikkea pienoiskunniamerkkikokonaisuudet sisältävät runsaasti minimaaliseen kokoon tiivistettyä historiaa.

VIITTEET

- 1 Talvio 1983: 219.
- 2 Lenk 1941: 98.
- 3 Collignon 2004: erityisesti nrot 20, 110, 111.
- 4 Mayo 1897: I, lxxxii.
- 5 Mayo 1897: I, 225, 231; Dorling 1948; Surtees 1955: 223; *The Manchester Guardian*, 25.10.1856.
- 6 Surtees 1955: 223; Mayo 1897: I, lxxxii.
- 7 Lagerqvist 2006: 31, 35; Areen 1938: 71–72, 89–90.
- 8 Myös *Tessera memoriae* -mitalin Ahlborn kaiversi 3. koossa. Hildebrand 1875: 419, 424, 446.
- 9 Wrede 1946: 418.
- 10 Ks. Nils Barckin (1820–1887) Pariisista hankkimiin minimaalisiin pienoiskunniamerkkeihin liittyvä anekdootti. Lewenhaupt 1936: 99.
- 11 Réglementation générale concernant les décorations, III. *Le Journal officiel de la République française*, 11.11.1920. Tämä edelleen voimassa oleva määräys sisältyy nykyisin lakiin Kunnialegioonasta: *Code de la légion d'honneur et de la médaille militaire*, article R68.
- 12 De la Bere 1964: 211.
- 13 Huutokauppaluettelossa tämä pienoiskunniamerkkisolki on viimeksi ajoitettu noin vuoteen 1840. Fritz Rudolf Künker Münzenhandlung 2005, nro 7802. Leif Jansson ajoitti sen *Mynthuset*-liikkeen vuoden 1984 varastoluettelossa n. vuoteen 1815. Vaikka varhaisten pienoiskunniamerkkien ajoittaminen onkin hankalaa, intendentti Christian Thorén pitää ajoitusta n. 1815–1825 todennäköisimpänä.
- 14 Geile & H[ormann] 1985 on havainnollinen kaavio kunniamerkkien ja pienoiskunniamerkkien erilaisista kantotavoista.
- 15 Meinander 1931: nr. 471. Muotokuva kuvaa tilannetta 1818 tai sen jälkeen, mutta on todennäköisesti postuumi, sillä Legler saapui Turkuun vasta 1834. Pohjantähden ritarikunnan suurristin komentajaksi 1818 nimitetty von Troil oli Miekkaritarikunnan ritari (1790), Pyhän Annan ritarikunnan 1. luokan ritari (1808) ja Pyhän Aleksanteri Nevskin ritarikunnan ritari (1817); Snellman 2014: 57.
- 16 Wahlberg 1885: 311, 319.
- 17 Tämän tutkimuksen yhteydessä suoritettussa Kansallismuseon pienoiskunniamerkkikokoelmien inventoinnissa voitiin todeta, että vanhempia miniatyyreja ei juuri ole museon kokoelmissa, mutta niitä esiintyy muutamissa museon muotokuvissa.
- 18 Mikluha 1970: 78.
- 19 Väitöskirjatyössään Ulla Tillander-Godenhjelm ei löytänyt arkistotietoja niiden käytöstä. Ulla Tillander-Godenhjelm in sähköpostiviesti tekijälle 1.4.2013. Venäläisissä univormuissa ei käytetty pelkkiä kunniamerkkinauhoja, mutta arkioloissa niitä saatettiin käyttää siviilipuvussa, kuten nähdään Ateneumissa olevasta kirjastoamanuenssi B. O. Schaumanin muotokuvasta (Maria Wiik 1888).
- 20 Ks. eversti Victor Tuderukselle kuulunut 1880-luvulle ajoitettava Pyhän Annan ritarikunnan 4. luokkaan viittaava pienoismiekka pienoiskunniamerkkeineen ja muistomitaleineen. Tillander-Godenhjelm 2012: 185.
- 21 Tanskan kuninkaallisen laivaston kapteenin Johan August Kjerulff Næserin (1795–1857) aikaisintaan 1829 koottu kahden ristikkäisen sapelin ja trofeesommitelman muodostamaan solkeen kiinnitetty miniatyyrikokonaisuus on dokumentoitu artikkelissa Hansen 2005. Varhaisimmissa tunnetuissa Dannebrogin ritarikunnan kunniamerkkien miniatyyreissä, jollainen sisältyy edellä mainittuun solkeenkin, on 1808–1839 hallinneen Frederik VI:n monogrammi. Stevnsborg 2005: 791.
- 22 Pietarilaisen hovikultaseppä F. Butzin kontra-amiraali Axel Boijelle (1828–1903) valmistama kultaiseen kaksoisketjuun ylhäältä alas -järjestykseen kiinnitetty yhdeksän miniatyyrin kokonaisuus, joka voidaan ajoittaa vuosiin 1873–1875, on esitely artikkelissa Degerman 2002.
- 23 Dikowitsch et al. (Schrifl.) 2000: 108.
- 24 Ks. myös valmistusteknisesti hieman vaatimattomampi Pyhän Andreaksen ritarikunnan pienoisketju (ritarikuntamerkin koko 25 x 14,5 mm), joka on niin ikään 1800-luvun toiselta neljännekseltä. Hermann Historica 2000, nro 12.
- 25 *The Manchester Guardian*, 5.10.1864.
- 26 Huomioitsija [Armas Yöntilä] 1941: 161.
- 27 Areen & Lewenhaupt 1929: 25.
- 28 Wrede 1946: 420.

- 29 Becker 1893: 58
- 30 Merkinnät Klaus Castrénille kuuluneissa teoksissa Berghman 1949: 233; Wrede 1946: 419 (tekijän kirjastossa); *Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan hallituksen säännöt kunniamerkkien käyttämisestä*. 1940, 43 §.
- 31 Wrede 1946: 42
- 32 Wrede 1946: 481; Bergroth 2001: 74.
- 33 Aloitteen Thord-Grayn palkitsemiseksi teki suojeluskuntain päällikkö kenraalimajuri Lauri Malmberg Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan hallituksen kokouksessa lokakuussa 1934. Kirjallisessa ehdotuksessaan Malmberg viittasi Thord-Grayn Englannin-palveluksessa olon aikaiseen toimintaan "jääkärien ymmärtämiseksi" ja totesi, että tämä "joutui tuntemaan maamme oloja ja täten myöskin jääkäriiliikettä veljensä kautta, joka toimi 'Svenska Brigaden'in järjestäjänä [Thord-Grayn veli Erik Hallström oli myös palvellut luutnanttina 27. Jääkäripataljoonassa]. Täten hän joutui englantilaisena upseerina oikeasemaan monta väärää tietoa jääkäreistä. Hän lähetti myöskin asiasta promemorian propagandadepartementtiin, jossa [...] on virheellisyyksiäkin, mutta kun ottaa huomioon sotatilanteen ja että tarkoitus ja tulos oli hyvä, pidän, ja koska Vapaudenristiä enää ei voi antaa, paikallaan, että hänelle myönnetään Valkoisen Ruusun I lk. komentajamerkki. Tässä yhteydessä mainittakoon että hänellä on paitsi lukuisa määrä sotakunniamerkkejä m.m. Venäjän Pyhän Annan suurrusti miekkoineen". Sitten Thord-Gray oli tullut myös kosketuksiin suojeluskuntajärjestön kanssa. Saadessaan SVR K I:n 1935 Thord-Gray oli Yhdysvaltain kansalainen. Ison-Britannian New Yorkin -pääkonsulinviraston mukaan Thord-Gray oli "liian paljon publisiteettia hakeva, itseään aina esilläpitävä ja kaikkennäköisiin paikkoihin tunkeileva tyyppi". Ruotsin New Yorkin -pääkonsulinvirastossa todettiin "(hymysuin) että, kuten tämännapaisiin henkilöihin nähden on sangen tavallista, hän on 'något äventyrslysten, fäfång och angelägen om utmärkelser'. Malmberg SVR:n ritarikunnan hallitukselle 5.11.1934; Suomen New Yorkin -pääkonsuli K. F. Altio Suomen Washingtonin suurlähetystölle 11. ja 12.9.1935 (jäljennökset). Ulkoasiainministeriön arkisto UM 49:69.
- 34 Bojerud 2008: 268.
- 35 Vuonna 1934 Tillanderin valmistamien SVR:n miniatyyrien hinnat olivat seuraavat: 28 ruusukiveä 1300 markkaa, kultainen 425 markkaa ja tavallinen kullatusta hopeasta valmistettu 150 markkaa. Osakeyhtiö A. Tillander (Herbert Tillander) Suomen Lontoon-lähetystön konsuliosastolle, 9.10.1934. Oulun maakunta-arkisto, Ulkoasiainministeriön Lontoon lähetystön arkisto, Fa:269 (49.Ä:4 Suomen Valkoisen Ruusun kunniamerkin miniatyyrit ja rusetit). Kiitän Ulla Tillander-Gothenhielmia hänen lahjoittamastaan A. Tillanderin varastoon jääneestä SVR:n kultaisesta miniatyyristä jalokivineen, joka poikkeaa parissa yksityiskohdassa tässä artikkelissa kuvatusta kappaleesta – ristin yläsakan kärjissä ei ole kiviä, mutta sitä vastoin sen keskellä olevassa nauhalenkkipätkässä on – mutta vahvistaa senkin A. Tillanderin valmistamaksi.
- 36 Observateur [Klaus Castrén] 1998: 14–15.
- 37 Gripenberg sai poikkeuksellisesti VR I:n miekkoineen "kansalaisansioista sodassa" ("för medborgerliga förtjänster under krig"), kuten sen omistuskirjassa todetaan. Kansallisarkisto, G. A. Gripenbergin arkisto, kansio 7. *Ylipäällikön päiväkäsky*, N:o 146, 5.12.1940, perusteli Gripenbergin toimineen ansiokkaasti "puolustuksemme hyväksi sotamateriaalihankintojen järjestelyssä".
- 38 Gripenberg 1965: 84–85. Gripenberg ei saanut ritarikunnan tavallista komentajamerkkiä vaan numeroidun komentajan rintatähden. Espanjan pääministeri kenraali Primo de Rivera toimitutti sen hänelle päivää ennen tämän lähtöä Madridista. "Ei ollut aikaa antaa kirjoittaa kunniamerkkiin liittyvää diplomaa, enkä saanut sitä koskaan myöhemminkään", Gripenberg totesi muistelmissaan. Gripenberg 1965: 84–85. Hänen arkistossaan on kuitenkin kaksi kunniamerkkiin liittyvää todistusta, joista käy ilmi kuninkaallisen päätöksen päivämäärä.
- 39 Brittiläisten muistomitalien suomenkieliset nimet ovat kantolupapäätöksen mukaiset.
- 40 Epävirallisesti Vapaudenristin kunniamerkinapetta oli käytetty siviilipuvussa ja nauhalaatoissa jo aiemminkin
- 41 Koivisto 1968: 444; von Warnstedt 1977: 122.
- 42 *Tasavallan Presidentin päätös koskeva Valtakunnan sotavoimien virkapukuja*. 1922, 15.
- 43 *Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan hallituksen säännöt kotimaisten ja ulkomaisten kunniamerkkien kantamisesta*. 1927: 38 §.
- 44 *Valtakunnan puolustusvoimien virkapukuohjesääntö*. 1930: 81.
- 45 Merkki- ja mitaliasiaintoimikunnan pöytäkirja 25 (25.6.1930) ja 28 (28.6.1930), Kansallisarkisto, T 21859/1. Englantilaisena esikuvana oli vuoden 1924 *Uniform Regulations for Officers of the Fleet*, jota on kappale Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjastossa.
- 46 Kunniamerkkiohjesääntöehdotus ("Kunniamerkkien käyttömääräykset"), Kansallisarkisto, T 21859/3.
- 47 Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, Kunniamerkit ja niiden käyttäminen sotilasvirkapuvussa, 97–98. Korrehtuuriin on merkitty päiväys 1/4 -36.

- 48 Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan hallituksen säännöt kunniamerkkien käyttämisestä. 1940, 41 §.
- 49 Väliaikaiset määräykset sotilasvirkapukujen kokoonpanosta ja käytöstä. 1948: 16.
- 50 Väliaikaiset määräykset sotilasvirkapukujen kokoonpanosta ja käytöstä. 1954: 16.
- 51 Väliaikaiset määräykset sotilasvirkapukujen kokoonpanosta ja käytöstä. 1966: 23.
- 52 Sotilas- ja virkapukumääräykset. 1984: 144, 147.
- 53 Hettler 1979 [1939/40]: 94; Doehle 1943: 143.
- 54 *Army, Navy, Air Force Journal* 1960: 98, 575.
- 55 Sotilas- ja virkapukuohjesääntö. 1991: 131–132. Tämä ohjesääntö ei mainitse pienoiskunniamerkkejä ollenkaan.
- 56 Kunniamerkit sotilaspuvussa 9.4.1996 (PAK 05:04).
- 57 Palkitseminen kunnia- ja ansiomerkeillä Puolustusvoimissa sekä kunnia- ja ansiomerkkien käyttö 1.10.2002 (PAK 5:2).
- 58 Palkitseminen kunnia- ja ansiomerkeillä Puolustusvoimissa sekä kunnia- ja ansiomerkkien käyttö 23.6.2009 (HF372).
- 59 Mayo 1897: II, 597; Mayo 1897: I, lxx.
- 60 E. F. Wrede G. A. Gripenbergille 9.6.1939 ja Gripenberg Wredelle 19.6.1939. Oulun maakunta-arkisto, Ulkoasiainministeriön Lontoon lähetystön arkisto, Fa:269 (49.Ä:4 Suomen Valkoisen Ruusun kunniamerkin miniatyyrit ja ruusetit).
- 61 Klaus Castrén, P. M. Pienoiskunniamerkkien käytöstä 27.8.1969 (kopio), sidoksessa ”Sekalaista kunniamerkkejä käsittelevää aineistoa”. Tekijän hallussa; Suomen Valkoisen Ruusun ja Suomen Leijonan ritarikuntien kanslia, Päätös kunniamerkkien käyttämisestä kesäkuun 1 päivänä 1940 annettujen Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan hallituksen sääntöjen muuttamisesta 30.4.1970.
- 62 Observateur [Klaus Castrén] 1998: 13. Ks. myös Matikkala 2011: 54.
- 63 Delmee & Jacobs 1968: 110.
- 64 Wrede 1946: 415.
- 65 De la Bere 1964: 211.
- 66 Chancellery of Honours 2005: 4
- 67 Stevnsborg 2008: 27.
- 68 Hansard 1803–2005, House of Commons debates 17.7.1946, vol. 425 cc. 1231–75. Saatavissa: <http://hansard.millbanksystems.com/commons/1946/jul/17/third-schedule-purchase-tax-exemptions>

LÄHTEET

KANSALLISARKISTO

G. A. Gripenbergin arkisto, kansio 7.

Merkki- ja mitaliasiaintoimikunta, T 21859/1

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULUN PÄÄKIRJASTO

Kunniamerkit ja niiden käyttäminen sotilasvirka-puvussa. 1936. Helsinki: Otava. Julkaisematon korrehtuurivedos.

OULUN MAAKUNTA-ARKISTO

Ulkoasiainministeriön Lontoon lähetystön arkisto, Fa:269

SUOMEN VALKOISEN RUUSUN JA SUOMEN LEIJONAN RITARIKUNTtien KANSLIA

Päätös kunniamerkkien käyttämisestä kesäkuun 1 päivänä 1940 annettujen Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan hallituksen sääntöjen muuttamisesta 30.4.1970.

TEKIJÄN HALLUSSA

Klaus Castrén, P. M. Pienoiskunniamerkkien käytöstä 27.8.1969 (kopio), sidoksessa "Sekalaista kunniamerkkejä käsittelevää aineistoa".

ULKOASIAINMINISTERIÖN ARKISTO

UM 49:69

VIRALLISJULKAISUT

Chancellery of Honours 2005: *The Canadian Honours System: Wearing of Orders, Decorations and Medals*.

Ottawa. Saatavissa myös: http://www.gg.ca/honours/pdf/wearing_e.pdf

Code de la légion d'honneur et de la médaille militaire. Saatavissa: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071007&dateTexte=20080505> (22.12.2012)

Doehle, Heinrich 1943: *Die Auszeichnungen des Großdeutschen Reichs: Orden, Ehrenzeichen, Abzeichen*. Berlin, Berliner Buch- und Zeitschriften-Verlag.

Hansard 1803–2005, House of Commons debates 17.7.1946, vol. 425 cc. 1231–75. Saatavissa: <http://hansard.millbanksystems.com/commons/1946/jul/17/third-schedule-purchase-tax-exemptions>

Hettler, Eberhard 1979 [1939/40]: *Uniformen der Deutschen Wehrmacht: Heer – Kriegsmarine – Luftwaffe*. Hamburg: Militariaarchiv K. D. Patzwall.

Kunniamerkit sotilaspuvussa 9.4.1996 (PAK 05:04)

Palkitseminen kunnia- ja ansiomerkeillä Puolustusvoimissa sekä kunnia- ja ansiomerkkien käyttö 1.10.2002 (PAK 5:2)

Palkitseminen kunnia- ja ansiomerkeillä Puolustusvoimissa sekä kunnia- ja ansiomerkkien käyttö 23.6.2009 (HF372)

Réglementation générale concernant les décorations, III. *Le Journal officiel de la République française*, 11.11.1920.

Sotilas- ja virkapukuohjesääntö. 1991. Helsinki: Pääesikunta.

Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan hallituksen säännöt kotimaisten ja ulkomaisten kunniamerkkien kantamisesta. 1927. Helsinki: Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunta.

Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan hallituksen säännöt kunniamerkkien käyttämisestä. 1940. Helsinki.

Tasavallan Presidentin päätös koskeva Valtakunnan sotavoimien virkapukuja. 1922. Helsinki:

Puolustusministeriö.

Uniform Regulations for Officers of the Fleet. London: His Majesty's Stationery Office. 1924.

Valtakunnan puolustusvoimien virkapukuohje-sääntö. 1930. Helsinki: Valtioneuvosto.

Väliaikaiset määräykset sotilasvirikapukujen kokoonpanosta ja käytöstä. 1948. Helsinki: Puolustusministeriö.
 Väliaikaiset määräykset sotilasvirikapukujen kokoonpanosta ja käytöstä. 1954. Helsinki: Puolustusministeriö.
 Väliaikaiset määräykset sotilasvirikapukujen kokoonpanosta ja käytöstä. 1966. Helsinki: Puolustusministeriö.
 Sotilas- ja virkapukumääräykset. 1984. Helsinki: Pääesikunta.
 Ylipäällikön päiväkäsky, N:o 146, 5.12.1940.

NÄYTTELYLUETTELO

Becker Bey: sotia, seikkailuja ja politiikkaa: Waldemar Becker 1840–1907: näyttely Porvoon museossa
 7.9.–2.12.2001.

KIRJALLISUUS

- Areen, Ernst E. 1938: *De nordiska ländernas officiella belöningsmedaljer, heders- och minnestecken från 1500-talet till våra dagar*. Stockholm: J. Beckmans Bokförlag.
- Areen, Ernst E. & Sten Lewenhaupt 1929: *När och hur böra ordnar bäras*. Eskilstuna: A.-B. J. O. Öberg & Sons Förlag.
- Army, Navy, Air Force Journal 1960:98.
- Becker, Erik 1968, *Becker-Bei: suomalainen sotilas ja poliitikko*. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto Osake-yhtiö.
- Berghman, Arvid 1949: *Nordiska riddareordnar och dekorationer*. Malmö: John Kroon.
- Bergroth, Tom 2001: Elämää univormussa. Teoksessa *Marsalkan koti: Mannerheim-museon vuosikymmenet*. Toim. Märtha Norrback. Helsinki: Otava, 61–79.
- Bojerud, Stellan 2008: *Ivor Thord-Gray: soldat under 13 fanor*. [Tyresö]: Sivart Förlag.
- Collignon, Jean-Pierre 2004: *Ordres de chevalerie: Décorations et médailles de France (des origines à la fin du Second Empire)*. [Charleville-Mézières].
- De la Bere, Sir Ivan 1964: *Queen's Orders of Chivalry*. rev. edn. London: Spring Books.
- Degerman, Henrik 2002: Amiral Axel Boije och hans ordnar. *Numismaattinen aikakauslehti* 2002:1, 11–13.
- Delmee, Maurice & Henri Jacobs 1968: *Code de civilité: guide pratique des questions de protocole, de cérémonial et de l'étiquette*. Heule: Éditions Uga.
- Dikowitsch, Hermann et al. (Schriftl.) 2000: *Barock – Blütezeit der europäischen Ritterorden*. St. Pölten: NÖ Landesregierung.
- Dorling, Taprell 1948: Medals (miniature). *The Mariner's Mirror* 1948:34, 132–133.
- Fritz Rudolf Künker Münzenhandlung 2005, 103. *Auktion: Orden und Ehrenzeichen: eine Sammlung aus altem Adelsbesitz*. Osnabrück.
- Geile, Willi & J[örg]-M. H[ormann], "Grundtypen deutscher Ordensdekorationen von 1815 jetzt", *Info*, 37 (1985), 22–23.
- Gripenberg, G. A. 1965: *Diplomaatin arkipäivä*. Suom. Tauno Kuosa. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Hansen, Hans Levin 2005: Et tidligt miniaturespænde – og historien bag. *Ordenshistorisk Tidsskrift* 2005: 16:2 (28), 21–31.
- Hermann Historica 2000: *Russische Orden aus Hochadeligem Besitz 20. Oktober 2000*. München.
- Hildebrand, Bror Emil 1875: *Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer: andra delen*. Stockholm: Kongl. vitterhets historie och antikvitets akademiens förlag.
- Huomioitsija [Armas Yöntilä] 1941, *Seuratavat*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Koivisto, Oiva 1968: Uudelleenjärjestely- ja jälleenrakennuskausi. Teoksessa *Suomen laivasto 1918–1968*. Helsinki: Meriupseeriyhdistys/Otava, 351–451.
- Lagerqvist, Lars O. 2006: Fredrikshamns- och Svensksundsmedaljerna 1790: två av Gustav III:s belöningar från ryska kriget 1788–1790. *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2006:2, 29–43.
- Lenk, Torsten 1941: Linnés Nordstjärna, *Livrustkammaren* 1941:2, 97–108.
- Lewenhaupt, Adam 1936: *En färd till minnenas värld: hågkomster från barndomen (1861–1870)*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Matikkala, Antti 2011: Suurlähettiläs Klaus Castrén 1923–2011. *Numismaattinen aikakauslehti* 2011:2, 53–57.
- Mayo, John Horsley 1897, *Medals and Decorations of the British Army and Navy*. 2 vols. Westminster: Archibald Constable and Co.

- Meinander, K. K. 1931: *Porträtt i Finland före 1840-talet*. Helsingfors: Söderström & Co.
- Mikluha, Oleg 1970: *Venäläiset kunniamerkit, 1 osa*. [Helsinki].
- Morton & Eden 2010: *The Durham Orders: Important Russian, Belgian, Greek and British Insignia awarded to and commissioned by John George Lambton, 1st Earl of Durham (1792–1840)*. London, 10 June 2010.
- Observateur [Klaus Castrén] 1998: *Kunniamerkkien kertomaa*. [Helsinki]: 1998.
- Snellman, Alex 2014: *Suomen aateli: yhteiskunnan huipulta uusiin rooleihin 1809–1939*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Stevnsborg, Lars 2005: *Kongeriget Danmarks ordener, medaljer og hæderstegn: Kongeriget Islands ordener og medaljer*. [Odense]: Syddanks Universitetsforlag.
- Stevnsborg, Niels 2008: Faleristik og patenter. *Ordenshistorisk Tidsskrift* 2008:32, 4–55.
- Surtees, G. 1955: *A short history of XX the Lancashire Fusiliers*. London: Malcolm Page.
- Talvio, Tuukka 1983: Kunniamerkki napinlävessä. *Numismaatikko* 1983:6, 219.
- Tillander-Godenhjelm, Ulla 2012: *Jewels from Imperial St. Petersburg*. St. Peterburg: Liki Rossii.
- Wahlberg, C. F. 1885: Rytzmästaren Berndt Johan Rosenström. *Finsk militärtidsskrift* 1885:1, 302–343.
- von Warnstedt, Christopher 1977: Distinktionstecknet för Tapperhet till Sjöss. *Forum Navale* 1977:31, 120–134.
- Wrede, E. F. 1946: *Finlands utmärkelsetecken: en redogörelse för Finlands officiella och halvofficiella utmärkelse- och minnestecken*. Helsingfors: Söderström & c:o förlagsaktiebolag.

SANOMALEHTI

The Manchester Guardian

Pienoiskunniamerkkien ompelu ja kunniamerkkinauhavärit

Sotainvalidien Veljesliiton Kunniamerkkipalvelu

Ratamestarinkatu 9 C

00520 Helsinki

käyntiosoite: Kellosilta 4 C, 2 krs

puh. (09) 4785 0209 tai (09) 4785 0207

<http://www.sotainvalidit.fi/fi/kunniamerkit/palvelut>

Hyrsky Oy

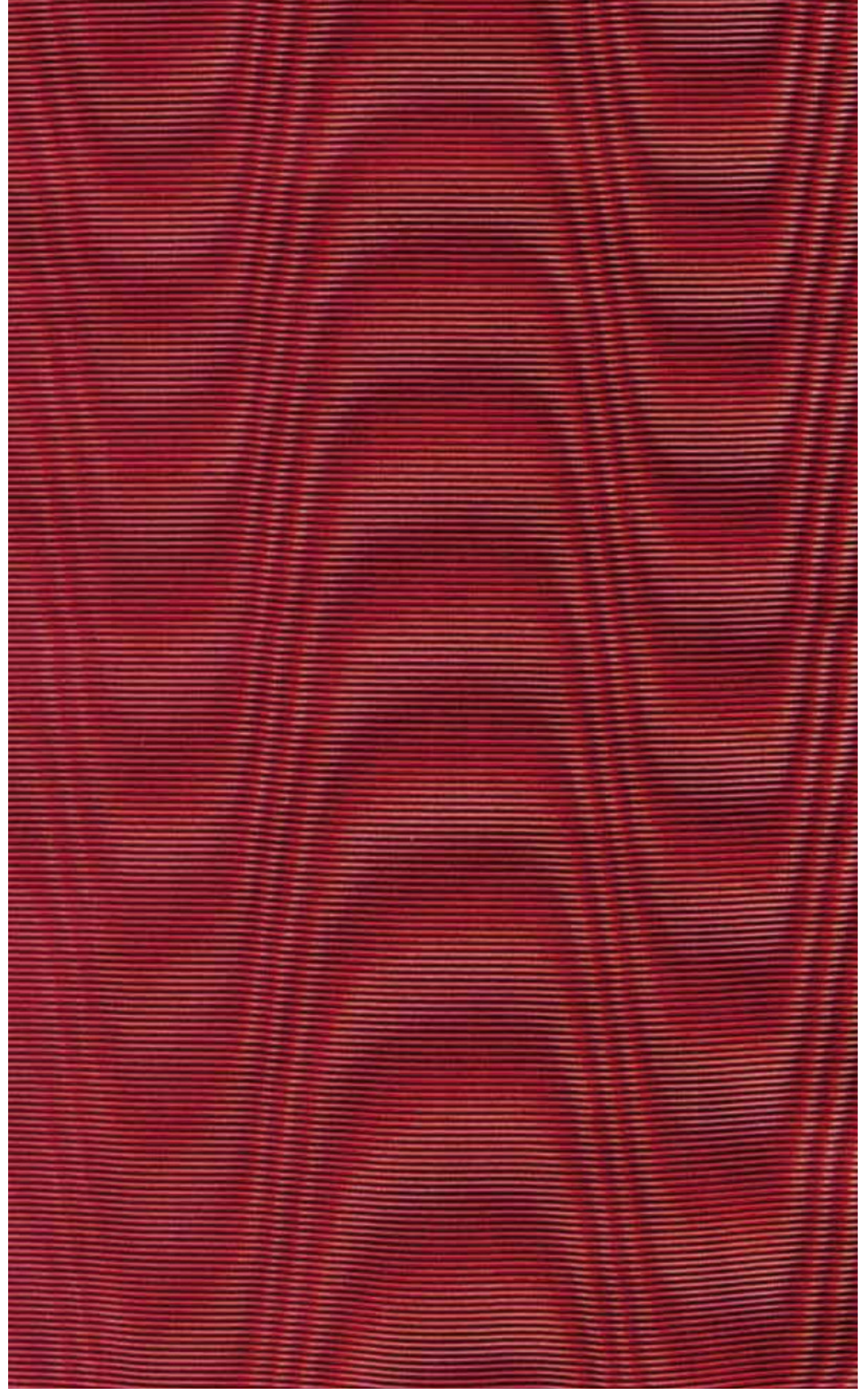
Mankkaanpuro 7 B

02180 Espoo

puh. (09) 520 868 tai (040) 5502367

s-posti: hyrsky@hyrsky.fi

www.hyrsky.fi

www.ritarikunnat.fi